

PERSPEKTIVE ANGAŽMANA VJERNIKA LAIKA U ŽIVOTU I DJELOVANJU NAŠE CRKVE*

Josip BARIČEVIĆ

Nakon više predavanja kojima je na ovom Tjednu glavna zadaća bila da teološki osvjetle različite aspekte poziva i poslanja vjernika laika¹, od mojeg se predavanja očekuje da bude što konkretnije: da ponudi na razmišljanje i na provođenje u našu crkvenu praksu što konkretnije i što ostvarljivije sugestije i prijedloge o angažmanu (apostolatu) vjernika laika u raznolikim oblicima života i djelovanja naše Crkve. — Od mene se isto tako traži, za razliku od dva prethodna predavača², da se usredotočim na angažman vjernika laika ukoliko su oni pozvani da suodgovorno i aktivno sudjeluju u cjelokupnom *unutarnjem* životu i djelovanju naše Crkve (iako je razlikovanje života i djelovanja Crkve »ad intra« i »ad extra«, tj. »prema unutra« i »prema van«, u mnogom pogledu umjetno i neadekvatno, o čemu će usputno biti riječi u predavanju). — U svom izlaganju također *pretpostavljam* ono što su o mogućnostima angažmana naših vjernika laika, žena i muškaraca, već rekli drugi predavači.³

Možda je zanimljivo i korisno napomenuti da će u predavanju biti riječi o vjerničkom angažmanu oko 99,8% članova naše Crkve. U našoj Crkvi, naime, ima manje od 2 promila vjernika koji se u strogom ili širem smislu ubrajaju u kršćane ne-laike: oko 0,7 promila svećenika (prezbitera, zaređenih vjernika, klerika) te oko 1 promil redovnica i nezaređenih redovnika (naša Crkva ima ukupno oko 6,6 milijuna pripadnika, od toga oko 4.400 svećenika, oko 6.600 redovnica i oko 240 nezaređenih redovnika; u Crkvi u Hrvata ima oko 4,5 milijuna vjernika, od toga oko 3.000 svećenika te oko 5.400 redovnica i oko 150 nezaređenih redovnika).⁴

* Ovaj je prilog prošireno izlaganje što ga je autor održao na Teološko-pastoralnom tjednu 1987. u Zagrebu.

1 Mislim posebno na predavanja Tomislava J. Šagi-Bunića, Rudolfa Brajčića, Bonaventure Dude i Marijana Valkovića.

2 To jest, za razliku od Zvonimira Bona Šagija, koji je održao predavanje »Mogućnosti djelovanja laika u našem društvu«, i Jakova Jukića koji je govorio na temu »Vjernik u svijetu različitim ideologija i mentaliteta«.

3 Ovdje osobito mislim na predavanje Velimira Blaževića (»Recepcija II. vatikanskog sabora u laicima u kodeksu kanonskog prava«) te na predavanje Anne-Marie Grünfelder (»Žena u Crkvi«).

4 Ti su približni statistički podaci naznačeni prema statističkim prikazima Tajništva BKJ iz 1985. god. — Usp. također podatke u *Letopis Crkve na Slovenskem 1985*, str. 18 i 34 te

S obzirom na izraz »*vjernik laik*«, napominjem da sam svjestan njegove problematičnosti (osobito zbog njegovih negativnih konotacija). No, u nedostatku boljšeg izraza, njime se redovito služim. Isto tako napominjem da taj izraz upotrebljavam u njegovu strogom i širem značenju, tj. kao naziv za kršćanske vjernike koji nisu primili sakrament svetoga reda i za one nezaređene kršćane koji ne pripadaju nekoj redovničkoj zajednici. Ipak, odmah ističem da, govoreći o vjernicima laicima, u prvom redu imam na umu pozitivno određenje toga izraza koje se u LG 31 navodi nakon njegova negativnog određenja: laici su »vjernici koji, pošto su krštenjem združeni u jedno tijelo s Kristom, učinjeni Božjim Narodom i na svoj način postali dionici svećeničke, proročke i kraljevske službe, vrše, koliko na njih spada, u Crkvi i u svijetu misiju čitavoga kršćanskog naroda.«

Radi preglednosti, ali i zbog dubljih eklezioloških razloga, različite oblike angažmana vjernika laika u našoj Crkvi, ne samo na razini konkretnih župnih i drugih manjih crkvenih zajednica nego i na širim crkvenim razinama, razvrstat ću prema *temeljnim funkcijama-dimenzijama* crkvene zajednice (odnosno prema temeljnim oblicima života i djelovanja Crkve kojima se ona ostvaruje kao konkretna crkvena zajednica):⁵

— *martyria* ili *evangelizacija* (naviještanje vjere, svjedočenje vjere, osobito u smislu evangelizacije riječju i djelom, u što posebno pripada evangelizacijsko-katehetsko djelovanje te »šutljivo« naviještanje Evanđelja životnim svjedočenjem);

— *liturgia* (slavljenje otajstava vjere u liturgijskim i drugim molitvenim slavljenjima);

— *diakonia* (utjelovljenje, konkretno življenje vjere različitim oblicima bratskog služenja, različitim oblicima djelotvorne ljubavi: karitativnim djelovanjem i drugim oblicima pružanja duhovne i materijalne pomoći);

— *koinonia-communio* (ovdje osobito u smislu posebne brige za zajedništvo

u *Die Religionsfreiheit in Osteuropa*, G2W-Verlag, Zollikon, 1984, str. 101. — Napominjem da se podaci o broju nezaređenih redovnika (oko 240 za Jugoslaviju, od toga oko 150 za Crkvu u Hrvata) odnose na doživotno zavjetovane redovnike.

⁵ Izraz »*temeljne funkcije*« crkvene zajednice, koji susrećemo u suvremenoj teološkoj literaturi, u ovome prilogu češće zamjenjujem ili dopunjujem izrazom »*temeljne dimenzije*« crkvene zajednice, odnosno izrazima »*temeljne dimenzije* (oblici, aspekti, vidovi)« *života i djelovanja crkvene zajednice*. To činim radi potpunijeg izricanja stvarnosti o kojoj je riječ. Ponekad upotrebljavam, pokušavajući što jednostavnije preći spomenute teološke termine, i izraz »*glavna područja*« života i djelovanja kršćanske zajednice. No, napominjem da pri upotrebi toga izraza valja imati na umu da je riječ o »područjima« života i djelovanja koja se međusobno duboko prožimaju i koja treba promatrati kao sastavne i nerazdvojive dijelove (ili bolje: dimenzije, aspekte, vidove) jedne te iste cjeline.

^{5a} Predloženim četverodjelnim razvrstavanjem i terminološkim određenjem temeljnih funkcija-dimenzija crkvene zajednice djelomično odstupam od uobičajenog trodijelnog razvrstavanja tih funkcija-dimenzija u novijoj njemačkoj teološkoj literaturi (*Martyria*, *Liturgia*, *Diakonia*), ali i od četverodijelnog razvrstavanja kako ga predlaže katehetačar Emilio Alberich (*diaconia*, *koinonia*, *kerigma*, *liturgia*). Vidi o tome naznačenu literaturu u bilješkama 6 i 7. — Termini grčkog i latinskog podrijetla za četiri naznačene temeljne funkcije-dimenzije crkvene zajednice u našoj se teološkoj terminologiji mogu kroatizirati ovako: *martirija* ili *evangelizacija*, *liturgija*, *dijakonija* te *koinonija* ili *komunija*.

Crkve adekvatnim stilom vođenja i animiranja crkvene zajednice te takvim stilom življenja i djelovanja u manjim, „bazičnim” zajednicama, koje pridonosi izgradnji autentičnog zajedništva u župnim i drugim većim crkvenim zajednicama).^{5a}

Očito, sve te funkcije (dimenzije) crkvene zajednice treba promatrati u njihovoj neraskidivoj povezanosti, međusobnom prožimanju i njihovu uzajamnom međudjelovanju. Osim toga, valja imati na umu da se „koinonia-communio” može promatrati kao najtemeljnija dimenzija crkvene zajednice, koja nadilazi ostale njezine funkcije-dimenzije i koja se preko njih ostvaruje.⁶ Ipak, osobno smatram da se isticanjem „koinonije-komunije” (zajedništva) i kao jedne od četiri temeljne funkcije-dimenzije Crkve lakše uočava koja je glavna zadaća onih kojima je povjereno vođenje i animiranje crkvene zajednice.⁷

Moje će predavanje, dakle, biti usredotočeno na *pitanje*: Kakve su *perspektive*, kakve su *šanse*, kakvi su *izgledi* u našoj Crkvi, osobito u našim župnim zajednicama, da naši vjernici *laici* doista *aktivno, suodgovorno i stvaralački* — svatko prema svojim sposobnostima te prema svom vjerničkom, životnom i profesionalnom iskustvu i znanju — *sudjeluju u cjelini života i djelovanja svoje crkvene zajednice*: u NAVIJEŠTANJU vjere (evangelizacija, martirija), u SLAVLJENJU vjere (liturgija, molitva), u ŽIVLJENJU vjere (dijakonija, djelotvorna ljubav), u izgradnji vjerničkog ZAJEDNIŠTVA (koinonija, komunija)?

U *prvome dijelu* izlaganja nastojat ću što vjernije ocrtati sadašnju situaciju u našoj Crkvi s obzirom na angažman vjernika laika. — U *drugome dijelu* pokušat ću iznijeti različite mogućnosti angažmana u životu i djelovanju Crkve, koje bi mogli i trebali ostvarivati i naši vjernici laici. — U *trećemu dijelu* predavanja navest ću neke zadatke koje bi, po mojem mišljenju, najhitnije trebalo poduzeti ako želimo da se i u nas što zbiljskije počne ostvarivati koncilaska vizija o doista suodgovornom vjerničkom angažmanu svih pripadnika Crkve.

I. O SADAŠNJOJ SITUACIJI U NAŠOJ CRKVI S OBZIROM NA ANGAŽMAN VJERNIKA LAIKA

U posljednjih godinu-dvije, u vrijeme pripreme za Sinodu 1987, u našoj se Crkvi na življi i produbljeniji način razmišlja o angažmanu naših vjernika laika. Pokušalo

6 O *koinoniji* crkvene zajednice; koja se ostvaruje trima temeljnim funkcijama te zajednice (martirijom, liturgijom i dijakonijom), vidi u Dieter EMEJS — Karl Heinz SCMITT, *Handbuch der Gemeindekatechese*, Herder, Freiburg, 1986, str. 47—48 i 80—81. — Usp. također Karl LEHMANN, *Was ist eine christliche Gemeinde?*, u: *Internationale katholische Zeitschrift*, 1/1972, str. 481—497.

7 *Koinoniju* kao četvrtu temeljnu funkciju-dimenziju crkvene zajednice naznačio sam također u svom prilogu *Katechese in Europa — Einführung in den Glauben und in das Leben der christlichen Gemeinschaft?*, u: *Christlich-pädagogische Blätter*, Herder, Wien, Jg. 99, 6/1986, str. 415. — Usp. u vezi s time također, Emilio ALBERICH, *Catechesi e prassi ecclesiale*. Identità e dimensioni della catechesi nella Chiesa di oggi, Ed. ELLE DI CI, Torino, 1982, str. 18—36 (hrv. izd. *Kateheza i crkvena praksa*, prev. Rudi Paloš, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 1986, str. 19—34). Alberich naznačuje četiri temeljna oblika ostvarivanja crkvene prakse, odnosno četiri eklezijalne funkcije ili četiri eklezijalna medijacijska oblika: diaconia, koinonia, kerigma, liturgija. Osobno smatram da se izrazom »evangelizacija« ili »martirija« bolje označuje funkcija-dimenzija crkvene zajednice koju Alberich imenuje izrazom »kerigma« (terminom »kerigma« radije označujem prvi navještaj središnje evanđeoske poruke, tj. jednu od prvih etapa vrlo složenog i u sebi raznolikog procesa »evangelizacije«: usp. RNE 19—27).

se, među ostalim, dobiti što točniji uvid u stvarno stanje u vezi s time. No, sustavno i u strogom smislu znanstvenog istraživanja o tome nije bilo. Ipak, na temelju onoga što je objavljeno u našem tisku, na temelju nekih studijskih susreta s grupama laika te na temelju neposrednih uvida u našu pastoralnu praksu, mislim da se mogu s dovoljno sigurnosti postaviti bar neke konstatacije o tome jesu li, koliko su i kako su naši vjernici laici angažirani u različitim oblicima života i djelovanja naše Crkve.

Osobno sam imao prilike o tome zajednički i temeljitije razmišljati na posebnom Teološkom kolokviju o ulozi laika u poslanju naše Crkve u organizaciji Instituta za teološku kulturu laika KBF-a u Zagrebu (14. i 15. studenoga 1986), na kojemu je sudjelovalo desetak referenata (među njima je bilo petero laika: dvije žene i tri muškarca) i osamdesetak drugih sudionika, uglavnom laika.^{7a} Osim toga, sa stotinjak sam što redovnih što izvanrednih studenata toga Instituta prošle godine vodio jedno-semestralni seminar o apostolatu vjernika laika polazeći od pripravnog dokumenta (*»Lineamenta«*) za Sinodu 1987 o laicima. Ta sam iskustva, uz ono što se u posljednje vrijeme o pozivu i poslanju laika iznosilo u našem tisku, posebno uzimao u obzir pri formuliranju konstatacijâ o sadašnjem stanju s obzirom na angažman vjernika laika u životu i djelovanju naše Crkve. Svoje tvrdnje temeljim i na dvije nedavno provedene ankete: jednu je pred petnaestak dana provela jedna laikinja, diplomirana teologinja,⁸ a drugu je proveo Velimir Blažević dok se pripremao za svoje predavanje na ovome Tjednu.⁹

^{7a} Taj je kolokvij organiziran pod vodstvom Jerka FUČAKA, predstojnika Instituta za teološku kulturu laika u Zagrebu. — Osobno sam na kolokviju održao izlaganje *»Perspektive laika teologa u našoj Crkvi«*. — Na kraju kolokvija sudionici su, nastojeći odgovoriti na pitanja *»Lineamenta«*, pod vodstvom Josipa TURČINOVIĆA saželi glavne rezultate dvodnevnog rada. Taj je sažetak, u redakciji J. Turčinovića i J. Fučaka, poslan Tajništvu BKJ kao jedan od doprinosa naše Crkve u pripravi Sinode o laicima 1987. Taj je sažetak također pročitan neposredno prije početka Okruglog stola na ovogodišnjem Teološko-pastoralnom tjednu (vođenje Okruglog stola na temu *»Sudjelovanje laika u životu Crkve, posebno u nas«* bilo je povjereno J. Fučaku, glavnom inicijatoru i organizatoru Teološkog kolokvija o ulozi laika u poslanju naše Crkve u studenom 1986). Na taj se sažetak češće pozivam u ovome predavanju.

8 Riječ je o Enikő VARGA koja je provela pismenu anketu među studenticama laikinjama koje studiraju na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu (teološki studij na Fakultetu, studij religiozne pedagogije i katehetskog pastorala na Katehetskom institutu KBF-a, studij na Institutu za teološku kulturu laika) te na Filozofsko-teološkom institutu DI u Zagrebu (filozofski studij, teološki studij, studij na Odljelu za kršćanski nazor). Anкета je sadržavala devet pitanja, među kojima ih se nekoliko odnosilo na njihov budući angažman u Crkvi i na financijska pitanja u vezi s njihovim studijem (o tome žele li vršiti neku crkvenu službu, bi li im bila potrebna materijalna pomoć i primaju li od nekoga takvu pomoć). Gotovo sve studentice Bogoslovnog fakulteta (odgovorile su 4) i Katehetskog instituta (odgovorilo ih je 6) potpuno su sigurne da se žele angažirati punim radnim vremenom vršeci neku crkvenu službu. Većina studentica Filozofsko-teološkog instituta DI (odgovorilo ih je 7 koje studiraju na Odljelu za kršćanski nazor i jedna koja studira teologiju) u Crkvi se želi angažirati djelomično. Od 16 studentica s Instituta KBF-a za teološku kulturu laika (toliko ih je odgovorilo), 7 ih se želi angažirati djelomično, 2 potpuno, a ostale ili nemaju želju za crkvenim angažmanom, ili ne vide mogućnosti za to, ili se još nisu odlučile, ili ne znaju.

9 Velimir BLAŽEVIĆ prikupio je krajem 1986. statističke podatke u svim našim biskupijama (osim u jednoj) o biskupijskim pastoralnim vijećima, o biskupijskim ekonomskim vijećima, o biskupijskim vijećima za obitelji, o župnim ekonomskim vijećima, o laicima profesorima na našim srednjim, višim i visokim crkvenim učilištima, o laicima koji vrše službu katehete, o redovnicama kateheticama, o laicima koji vrše službu lektora ili akolita, o laicima bilježnicima, blagajnicima, arhivarima, knjižničarima, stručnim pravnim savjetnicima, liječnicima stručnim savjetnicima i drugim službenicima u biskupijskim crkvenim ustanovama.

1. O SVIJESTI (OSVIJEŠTENOSTI) NAŠE CRKVE S OBZIROM NA POZIV I POSLANJE VJERNIKA LAIKA

Općenito bih o angažmanu naših vjernika laika, slažući se uglavnom s jednim od sugovornika za Kaninim okruglim stolom prošle godine o ulozi i poslanju laika u Crkvi i svijetu, najprije rekao ovo:

Velika većina naših vjernika u stanovitom smislu živi *angažirano*: prenosi vjeru, živi po vjeri, živi sakramente, sudjeluje u karitativnom djelovanju, uzdržava Crkvu... No, oni to najčešće čine *neosviješteno* i »*nemušto*« I da doslovno citiram spomenutog sugovornika: »Ova Crkva jest narod Božji, samo narod Božji u *prigušenom stanju*« (istaknuo J.B.).¹⁰

Iz te *neosviještenosti*, *prigušenosti* i *nijemosti* najveće većine naših vjernika laika s obzirom na njihov kršćanski identitet — osobito s obzirom na njihovu temeljnu jednakost u kršćanskom dostojanstvu i temeljnu istovjetnost njihova kršćanskog poziva i poslanja s dostojanstvom, pozivom i poslanjem zaređenih kršćana i kršćana koji žive redovničkim stilom života — upravo proizlazi da je njihov vjernički angažman najčešće oskudan, djelomičan, nesamostalan, neinicijativan i nekreativan, nedosljedan, pa i protuslovan odnosno »podvojen«. Tome, očito, znatno pridonose neinventivnost i okoštalost pastoralnog djelovanja naše Crkve (pastoralnog djelovanja koje je uglavnom kleričko-redovničko pa i klerikalno), te zastarjelost i nekreativnost u naših društveno-političkih struktura u teorijskom i praktičnom pristupanju vjeri, Crkvi i vjernicima laicima posebno.

U vezi s time, a kao odgovor na pitanje »Lineamenta« o *receptiji koncilskog nauka* o položaju i ulozi laika u našoj Crkvi, mislim da se *općenito* može reći:

U nas je poduzeto *dosta inicijativa* (osobito prvih pet-šest pokoncilskih godina i posljednjih nekoliko godina) da se taj nauk shvati i prihvati, ali on *nije* ušao u *svijest najvećeg broja naših vjernika* niti je u tolikoj mjeri prožeo svijest svećenika, redovnika i redovnica (gotovo jedinih pastoralnih djelatnika u našoj Crkvi) da bi on imao nekih većih posljedica za korjenitiju *promjenu mentaliteta* i *promjenu crkvene prakse* u tom pogledu.¹¹

Isto tako, kao odgovor na pitanje »Lineamenta« o *svijesti (osviještenosti)* naše Crkve s obzirom na potrebu angažmana vjernika laika, zbog već spomenutih i drugih razloga, o našoj situaciji možemo *nešto konkretnije* reći:

U najvećeg dijela naših vjernika laika *nije sazrela svijest* »o nužnosti i nezamjenjivosti *pastoralnog poslanja laika*«, i to upravo zato što u njih nije probuđena i produbljena svijest o tome da je *Crkva* po svim svojim članovima, prema najpunijem shvaćanju Božjega nauma s čovjekom i sveukupnom njegovom stvarnošću, »*sveopći sakrament spasenja*«: sveopći znak i instrument našega najtješnjeg zajedništva s Bogom i najistinskijeg međusobnog zajedništva cijeloga ljudskog roda (usp. LG 1). — Ta svijest nije sazrela ni tamo gdje ima, ni tamo gdje nema svećenika (tamo gdje ih nema, u tom je pogledu situacija još lošija).¹²

10 Usp. *Kana*, 9/1986, str. 14–17.

11 Usp. sažetak glavnih rezultata Teološkog kolokvija o ulozi laika u poslanju naše Crkve. O tom sažetku vidi bilješku 7a.

12 Usp. *ibidem*.

Ako je u nekih pojedinaca i grupā i sazrelo nešto od te svijesti, čini se da je ona vrlo često »elitistički« obilježena, ona nije u pravom smislu »pučka« svijest, najčešće nije takva da bi bila svojina »običnih« vjernika i da bi bila usmjerena prema njima.¹³

— Slično se može reći da u najvećeg dijela naših vjernika *nije živa krsna, potvrđenička (krizmanička) i euharistijska svijest* u tom smislu da bi te sakramente (sakramente kršćanske inicijacije) shvaćali i doživljavali kao najdublji temelj i izvor svoga aktivnog i suodgovornog sudjelovanja u cjelokupnom životu i poslanju Crkve.¹⁴

— Dosljedno tome, čini se, u naših vjernika laika još *nije ni počela ozbiljnije živjeti svijest o krsnom ili općem svećeništvu* svih kršćana, ni svijest o tome da su svi kršćani udionici u Kristovoj *proročkoj i kraljevskoj (pastirskoj) službi*.¹⁵

Zato u nas, ne samo na sreću, nego i na nesreću, zapravo i nema problema oko razlikovanja i nerazlikovanja općeg i »ministerijalnog« svećeništva.¹⁶

— Svijest o temeljnoj i, možda smijemo reći, revolucionarnoj postavci Koncila o »jedinstvu poslanja i različitosti službi« svih članova Crkve (AA 2), isto tako *jedva da prodi* u svijest naših laika, a ako taj koncilski nauk i živi u svijesti stanovitog dijela svećenika, on još *nema značajnijih posljedica za mijenjanje naše crkvene prakse*.¹⁷

Treba, dakle, ustvrditi da je u nas jedan od najdubljih i teško iskorjenjivih uzroka nepokretnosti, neinventivnosti i često krivog shvaćanja apostolata laika upravo u *nedostatku i iskrivljenosti SVIJESTI* o njihovu *identitetu* kao članova *CRKVE* koja je *sva* jedan *BOŽJI NAROD* te koja je, u svojoj nadubljjoj biti, istodobno *sva ZAJEDNIŠTVO* (Communio-koinonia) i *sva POSLANJE* (Missio). Ako se u našim svijestima (kleričkim, redovničkim i laičkim) nije posve razbistrilo to najtemeljnije otajstveno određenje Crkve, u nama *ne može biti ni dovoljno jasnoće za pravilno određenje mjesta i uloge vjernika laika* u Crkvi ni dovoljno stvaralačke mašte i pokretačke snage za provođenje u djelo onoga što bi trebalo da smo u svjetlu vjere spoznali. *Identitet vjernika laika i njegova poslanja* moguće je shvatiti i ostvarivati jedino ako dobro shvaćamo otajstveni *identitet Crkve* i njezina poslanja.¹⁸

2. O ANGAŽMANU NAŠIH VJERNIKA LAIKA U LITURGIJI/MOLITVI

Ako se, dalje, želimo *konkretnije* pitati o sadašnjoj situaciji glede angažmana laika u životu i djelovanju naše Crkve — uzimajući u obzir spomenute četiri dimenzije života i djelovanja crkvene zajednice (evangelizacija-martirija, liturgija-molitva, dijakonija-djelotvorna ljubav, koinonija-komunija) — najprije bi trebalo postaviti pitanje: *Što se tijekom dvadesetak posljednjekoncilskih godina dogodilo s našom liturgijskom obnovom?*

13 Usp. ibidem.

14 Usp. ibidem.

15 Usp. ibidem.

16 Usp. ibidem.

17 Usp. ibidem.

18 Usp. dokument Njemačke biskupske konferencije o »Lineamenta«: »Der Laie in Kirche und Welt, Stellungnahme der deutschen Bischöfe zur Bischofssynode 1987«, u *Herder Korrespondenz*, 40, 7/1986, str. 323.

Pitanje o *liturgiji* postavljam na prvo mjesto ne zato što bih smatrao da su pitanja *evangelizacije* (uključujući i katehezu), *dijakonije* (djelotvorne ljubavi) i *koinonije-komunije* (kao posebne brige za autentično zajedništvo adekvatnim vođenjem zajednice) manje važna pitanja, drugotna, neprioritetna u odnosu na liturgiju. Smatram, naime, da su *sve te dimenzije jednako važne*, da su sve jednako *prioritetne* za cjelovit život i cjelovito djelovanje crkvene zajednice te da ih treba promatrati u njihovoj najtješnjoj međusobnoj povezanosti, međuzavisnosti i međusobnom nerazdruživom prožimanju.¹⁹ No, *liturgiju* ovdje ipak stavljam na prvo mjesto jer je ona, otajstveno gledajući, *izvor, središte i vrhunac* svega života i djelovanja Crkve (usp. SC 10). U liturgiji se, naime, osobito u *euharistijskom slavlju*, snagom Očeva i Kristova Duha, sabire i najpotpunije ostvaruje Crkva, otajstveno Tijelo uskrslog Krista. Zato što je euharistija spomen-čin Isusova životnog predanja (darivanja) svome Ocu i nama ljudima, zato što se u euharistiji na otajstven način posadašnjuje sav Isusov život, njegovo umiranje, njegovo uskrsnuće i njegovo darivanje Duha čijom smo snagom svi »suuskrsli« s Kristom. U liturgijskom se slavlju, a osobito u euharistiji, očituje otkuda izvire, na čemu (na kome) počiva i kamo ide Kristova zajednica. Zato možemo reći da sav život i djelovanje Crkve izvire iz euharistije, prema njoj smjera i u njoj ostvaruje svoj vrhunac. A dosljedno tome, možemo reći da se u euharistijskom slavlju otajstveno »*koncentriraju*«, »*zgušnjuju*«, »*utjelovljuju*«, međusobno prožimaju i oživotvoruju *sve temeljne funkcije-dimenzije* crkvene zajednice: *martyria* (evangelizacija riječju i životnim svjedočenjem), *liturgia* (najistinskije bogoslužje, najautentičnija služba Božja), *diakonia* (osposobljavanje za najnesebičnije i najkreativnije »bratsko služenje« pružanjem duhovne i materijalne pomoći svima kojima je ona potrebna), *koinonia-communio* (izgradnja istinskog međuljudskog zajedništva koje počiva na Božjem unutarotrojsvenom zajedništvu i Božjem zajedništvu s nama u koje nas je sve pozvao).²⁰ U euharistiji se najpotpunije otajstveno ostvaruje i u njoj se može najbolje očitovati temeljno jedinstvo poslanja svih članova Crkve i cjelovitost sveukupnog njezina života i djelovanja. Dakako, ako okupljena Kristova zajednica, na čelu s predvodnikom euharistijskog slavlja, svojim nedostatkom svijesti, vjere i kreativnosti uvelike ne spriječi to očitovanje.

No, vratimo se našem pitanju: Kako stoji s našom poslijekoncilskom *liturgijskom obnovom*? Na to pitanje, mislim, možemo istodobno odgovoriti: *učinjeno je mnogo i nije učinjeno gotovo ništa* (a u stanovitom se smilu ponegdje ide natrag). Očito je da je mnogo učinjeno u prevođenju i izdavanju *liturgijskih knjiga*, u izgradnji i preoblikovanju *liturgijskih prostora*, pa učinjeno je dosta i na razini *teološkog razmišljanja* i izdavanja *homiletske, katehetske i slične građe* (odnosno knjigâ) u svrhu promicanja liturgijske obnove. Ali, kad se pitamo — misleći na cjelinu naše Crkve — što je učinjeno u smislu duboke *unutarnje obnove* našega shvaćanja i življenja liturgije te u smislu kreativnog i primjerenog *očitovanja* otajstvenog događanja koje slavimo, u svom bih se odgovoru na to pitanje pridružio onima koji misle: u tom smo pogledu *zakazali*, s obnovom liturgije očito *nismo uspjeli*.²¹

19 O prioritetnim pastoralnim opcijama u suvremenoj crkvenoj praksi usp. E. ALBERICH, nav. dj., str. 26—36 (hrv. izd., str. 26—35). — Vidi bilješke 5—7.

20 O »zgušnjavanju« svih temeljnih eklezijalnih funkcija u Euharistiji, usp. Dieter EMEIS — Karl Heinz SCHMITT, *Grundkurs Sakramentekatechese*, Herder, Freiburg, 1980, str. 117—118. — Osobno sam taj vid euharistijskog slavlja istaknuo u neobjavljenom predavanju što sam ga na temu »*Euharistijski odgoj i kateheza u prvih petnaest godina čovjekova života*« održao na XVI. katehetskom tjednu za slovenske katehete i katehistice o euharistiji i katehezi (Mirenski grad, veljača 1986).

21 Usp. Z. B. ŠAGI, *Kanin okrugli stol*, u: *Kana*, 7—8/1986, str. 19—20.

Razumljivo je onda što ni većina svećenika i drugih pastoralnih djelatnika ni vjernici laici *nemaju ni mašte ni međusobne podrške i suradnje* u pokušajima da pridonesu doista obnovljenom slavljenju euharistije i ostalih liturgijskih slavlja: takvu slavljenju u kojemu bi — i tijekom pripreme i tijekom ostvarivanja liturgijskog slavlja — aktivno, suodgovorno i stvaralački *sudjelovali svi članovi kršćanske zajednice* (ili bar što veći broj njezinih članova).

Zbog neuspjeha u dubljoj liturgijskoj obnovi, osobito zbog oskudnog i nekreativnog angažmana cijele zajednice u pripravi i ostvarivanju liturgijskih slavlja, za liturgiju se u nas nikako ne može reći da je stvarno postala izvorom, središtem i vrhuncem svega pastoralnog djelovanja i svega života Crkve, iako ona, teološki gledano, to jest. *Liturgija u nas nije* («egzistencijalno») *postala* ono što ona («ontološki») *jest*. Ima, doduše, u nas isticanja najveće važnosti liturgije. No, ako se to isticanje pretežno događa na verbalno-iskaznoj razini bez očitovanja te važnosti u konkretnom liturgijskom slavlju, ono često ima suprotan učinak: »*inflaciju liturgije*« («inflaciju» riječi o liturgiji koje nemaju »pokrića« u njezinu konkretnom događanju, slavljenju).²²

Takvo se loše stanje s liturgijom u nas odražava i u relativno lošem *odnosu između liturgijske molitve* (u strogom smislu) i *drugih molitvenih oblika* (ili, drugačije rečeno, u odnosu između »liturgijske duhovnosti« i drugih »duhovnosti«). To je, smatram, naš vrlo aktualan problem o kojem se vjerojatno može reći da vrlo dobro očituje kako oskudan i nekreativan liturgijski život kršćanskih zajednica odvodi kršćane od molitvenog života ili ih pak vodi u jednostrane i nedovoljno autentične njegove oblike.²³

Ipak, da slika o angažmanu naših vjernika laika u liturgiji ne bi bila odviše tamna i time iskrivljena, valja istaknuti da ima u nas u tom pogledu i doista *ohrabrujućih nastojanja*. Spominjem samo neke znakove takvih nastojanja: u nekim se župnim i

22 Takav je suprotan učinak isticanja važnosti liturgije razumljiv osobito ako je praćeno zapostavljanjem ostalih jednako važnih funkcija-dimenzija crkvene zajednice (evangelizacijsko-katehetskog djelovanja, djelotvorne ljubavi te brige za zajedništvo adekvatnim vodenjem i animiranjem zajednice). To se zapostavljanje, među ostalim, može očitovati i potjenjivanjem antropološkog pristupa u spoznavanju, slavljenju i življenju vjere te suprotstavljanjem teološkog i antropološkog pristupa (proglašavajući, na primjer, »psihologiziranjem« svaki pokušaj da se u katehezi i liturgiji ozbiljnije uzme u obzir i psihološki vid kaokomplementaran teološkom i drugim vidovima).

23 Sjećamo se, u nas su se „razočaranja“ s liturgijskom reformom počela osjećati i glasno iskazivati već pred petnaestak godina. Pred četrnaest godina (1973) održan je poseban Teološko-pastoralni tjedan o molitvi. Nekako u to vrijeme, odnosno malo kasnije, i u nas su se počela pojavljivati molitvena traženja različitih usmjerenja. U nekima se od njih zapažala, i još se uvijek zapaža, stanovita odbojnost ili bar neraspoloženje prema liturgijskoj molitvi kao nečem što koči »spontanost« i »kreativnost«. Iako ta kritika nije bez osnove, osobito ako se ima pred očima kako se liturgija najčešće nekreativno ostvaruje, ipak začuđuje činjenica da neki naši duhovno-molitveni »pokreti« (uza svu svoju »uspješnost«, osobito na razini afektivnog primanja i izražavanja nekih aspekata kršćanskog vjerničkog iskustva) nisu uspjeli razviti svijest o doista središnjem mjestu liturgije u cjelokupnom životu i djelovanju kršćanske zajednice. Istina, to u dovoljnoj mjeri nisu uspjeli razviti ni oni naši pastoralni djelatnici koji se, recimo tako, zalažu za »pokret« cjelovitog i kreativnog pastora i župnih i drugih kršćanskim zajednicama, takvog pastora koji bi želio omogućiti što cjelovitije i što stvaralačnije primanje i življenje kršćanske vjere i na spoznajnoj, i na doživljajnoj, i na djelatnoj razini). No, to je još jedan razlog više da se svi zajedno, u stvarnom uzajamnom poštivanju i uvažavanju, zamislimo o našoj »duhovnosti« i o našoj molitvi. Svakako, nije dobro ako se noviji ili stariji oblici duhovnosti («pobožnosti») trajno ne nadahnjuju i ne hrane liturgijom. Za stvaran, kreativan i cjelovit angažman vjernika laika u nas, to ne bi imalo naročito perspektiva: ni za sadašnjost ni za budućnost naše Crkve.

drugim manjim zajednicama već počelo (prvi put ili ponovno) mnogo više brige posvećivati *zajedničkoj pripravi* euharistijskog i ostalih liturgijskih slavlja (u okviru užeg pastoralnog tima te u okviru vjeronaučnih, liturgijskih i drugih grupa); u takvim se zajednicama stoga zapaža mnogo *aktivnije i kreativnije sudjelovanje* većeg broja vjernika laika u euharistijskom slavlju (u čitanju, vjerničkoj molitvi, pjevanju, prinošenju darova i drugom); ima također znakova da se u takvim zajednicama sve više *euharistija »prelijeva«* u svakodnevno *življenje vjere*: euharistija se nastavlja »dogadati« u svakodnevnom svjedočenju vjere te u življenju djelotvorne ljubavi i izgradnji autentičnog kršćanskog i općeljudskog zajedništva.²⁴

3. O ANGAŽMANU NAŠIH VJERNIKA LAIKA NA PODRUČJU DIJAKONIJE (DJELOTVORNE LJUBAVI)

Nastojeći dobiti što bolji uvid u sadašnju situaciju s obzirom na angažman laika u životu i djelovanju naše Crkve, pitamo se dalje: Kako je s njihovim sudjelovanjem na području *djelotvorne ljubavi* (lat. »*caritas*«, grč. »*agápe*«) odnosno *bratskog služenja* (grč. »*diakonia*«) pružanjem duhovne i materijalne pomoći svima kojima je ona potrebna?

Nas ovdje zanima vjernički angažman naših laika na području bratskog služenja, djelotvorne ljubavi, u prvom redu prema *pripadnicima crkvene zajednice*: na župnoj razini i na razini drugih manjih zajednica, uključujući i obitelj, te na međuzupnoj, biskupijskoj, međubiskupijskoj i općoj crkvenoj razini. No, pritom ipak ne želimo smetnuti s uma da se autentična kršćanska ljubav ne ograničava samo na subraću u vjeri, nego je ona usmjerena *prema svim ljudima* (ona u svakom čovjeku, a ne samo u kršćaninu, prepoznaje Isusa Krista). Stoga je na području djelotvorne ljubavi posebno očito kako je strogo dijeljenje vjerničkog angažmana na onaj »u Crkvi« i onaj »u svijetu« u mnogom pogledu neadekvatno i umjetno.

Možda smijemo ustvrditi da su na ovome području naši vjernici laici *najangažiraniji*. To je i razumljivo: oni su redovito spremniji i sposobniji »*činiti*« svoju vjeru (dijakonija) negoli je »*slaviti*« (liturgija) i »*naviještati-poznavati*« (evangelizacija). Za takav su angažman spremniji i sposobniji bar u nekim njegovim vidovima.

U to područje vjerničkog angažmana ne pripada samo *karitas* (na župnoj i drugim razinama) u već uobičajenom značenju te riječi. U nj također pripadaju: *odgoj i obrazovanje* djece, mladih i odraslih (općeljudski i religiozni odgoj), *pastoralna konzultacija* različitih oblika (od savjetovanja, bračnih i drugih, u kriznim situacijama do duhovnih konzultacija koje se često još uvijek zovu i duhovnim vodstvom), zatim različiti oblici pojedinačnog i zajedničkog *prijateljskog i bratskog susretanja*, osobito s osobama kojima je takva prisutnost posebno potrebna zbog njihovih životnih okolnosti (bolest, starost, osamljenost...), i sl. Ovamo također možemo ubrojiti pružanje *materijalne pomoći* za formaciju i uzdržavanje pastoralnih djelatnika te za izgradnju, opremanje i uzdržavanje liturgijskih, vjeronaučnih i drugih pastoralnih prostora, zatim *osobni rad* (djelomično ili potpuno dobrovoljan) u te ili slične svrhe...²⁵

24 Takvoj liturgijskoj obnovi u nas uvelike pridonose, među ostalim, različiti oblici trajne formacije za pastoralne djelatnike (npr. teološko-pastoralni tjedni i tečajevi, katehetske ljetne i zimske škole, pastoralno-katehetski i slični seminari te već spomenuta homiletska i katehetska literatura (npr. Služba riječi, Služba Božja, novi katekizmi, Mali koncil, Glas koncila i, posebno, u novije vrijeme Liturgijsko-pastoralni listić).

25 U našoj se Crkvi, čini se, nedovoljno vrednuju i fizički, i intelektualni i drugi oblici rada koje vrše ili bi bili spremni vršiti mnogi naši vjernici laici. Taj nedostatak vrednovanja

Mnogi naši vjernici laici vrlo su angažirani u različitim oblicima *karitativnog djelovanja* naše Crkve u smislu pružanja *materijalne pomoći siromašnim, bolesnim i starijim osobama*.²⁶ Isto je tako velika većina naših vjernika angažirana u pružanju *materijalne pomoći* za školovanje i uzdržavanje pastoralnog osoblja te za izgradnju, opremanje i uzdržavanje crkvenih prostora. Neki su od njih *na druge načine* angažirani u bratskom služenju pripadnicima svoje kršćanske zajednice (dobrovoljnim radom, svojom prisutnošću onima kojima je to često mnogo potrebnije od materijalne pomoći...).

No, iako se može reći da su naši vjernici laici na području djelotvorne ljubavi prema svojoj crkvenoj zajednici u mnogom pogledu vrlo angažirani, ipak treba konstatirati da je *taj angažman u nekim aspektima gotovo potpuno nerazvijen*, a vrlo je često *nesustavan, neredovit i nekoordiniran* i u slučajevima kada se u nj ulaže relativno mnogo dobre volje, vremena i materijalnih sredstava.

Od gotovo *nepostojećih* ili potpuno *nerazvijenih oblika vjerničkog angažmana* na području »bratskog služenja« spomenimo, na primjer, činjenicu da u našim župnim zajednicama jedva da ima koji vjernik laik angažiran (potpuno ili dijelom svoga vremena) u *religioznoj odgoju* djece i mladih.²⁷ U nas isto tako gotovo i ne postoji sustavnije i koordiniranije angažiranje kompetentnih vjernika laika za različite oblike (pastoralne) *konzultacije* onih kojima bi to bilo prijeko potrebno.²⁸ U našim župnim i

rada (najčešće djelomično ili potpuno dobrovoljnog) naših vjernika laika ne dolazi do izražaja samo u nedostatnom honoriranju, nego, možda još više, u nedovoljnoj brizi da se otkrije, potiče i podržava njihova spremnost da dio svoga vremena i svojih sposobnosti posvete svojoj crkvenoj zajednici. Razlog je tome najčešće nedovoljna osposobljenost voditelja naših crkvenih zajednica za različite oblike ekipnog rada u tim zajednicama (nedovoljna osposobljenost za pronalaženje suradnika te za formiranje i kvalitetno vođenje suradničkih ekipa).

- 26 U nekim je našim župama i drugim kršćanskim zajednicama znatno razvijena svijest o potrebi pružanja pomoći takvim osobama: i na razini župne odnosno manje kršćanske zajednice, i na razini naše Crkve, i na razini opće Crkve (osobito svijest o potrebi da se pomogne Crkvama u misijskim krajevima). Takva se svijest posebno razvija u nekim vjeronaučnim zajednicama djece i mladih te u euharistijskim susretima u kojima sudjeluju vjernici svih životnih dobi.
- 27 *Religiozni odgoj* (i kateheza) pripada u *evangelizacijsko djelovanje* kršćanske zajednice, ali i u njezino *dijakonijsko djelovanje* (to je jedan od primjera iz kojega vidimo kako se različite dimenzije života i djelovanja kršćanske zajednice međusobno prožimaju i kako su međusobno nerazdvojivo povezane). — Napominjem također da pružanje pomoći roditeljima u *odgoju* djece i mladih *općenito* pripada u izrazite oblike dijakonijskog djelovanja naših vjernika laika (u tom pogledu neprocjenjivu pomoć mogu pružiti stariji članovi obitelji i oni koji nisu u radnom odnosu: npr. bake i djedovi, ali i drugi).
- 28 Tome je, jedan od glavnih razloga, po mome mišljenju, nedovoljna osposobljenost naših pastoralnih djelatnika za suvremeni pristup pastoralnoj konzultaciji. S tim u vezi napominjem da od naših visokih crkvenih učilišta, koliko je meni poznato, samo Katehetski institut KBF-a u Zagrebu ima u svom nastavnom programu poseban kolegij pod nazivom »*Pastoralna konzultacija*«. — O nekim elementima pastoralne konzultacije (pastoralnog savjetovanja) usp. Živan BEZIC, *Pastoralna služba* (Katolička pastoralka), sv. III, HKD sv. Ćirila i Metoda, Zagreb R²1985, str. 157-161 (i u cijelom odjeljku pod naslovom »Posebno pastoralno vodstvo«, str. 142-236). Dakako, pastoralnoj konzultaciji moguće je i potrebno pristupiti mnogo temeljitije i kompleksnije negoli to čini navedeni autor. — Iako sam sklon smatrati da bi »*duhovno vodstvo*« bilo bolje nazvati odnosno u praksi zamijeniti »*duhovnim savjetovanjem*« (te ga svrstati u *pastoralnu konzultaciju* u širem značenju riječi), jer bi se time pridonosilo razvijanju veće duhovne slobode u vjerničkom oblikovanju osobe, ipak se slažem da je razumljivo razlikovanje »duhovnog vodstva« i »pastoralne konzultacije« kao što se to još čini i u novijoj pastoralno-teološkoj literaturi (osim cit. mj. u navedenog autora, usp. npr. Richard RIESS, *Seelsorgliche Beratung* i Josef SÜDBRACK, *Geistliche Führung*, u: F. KLOSTERMANN und R.

drugim zajednicama, pa i u onima u kojima su razvijeni neki aspekti karitativne djelatnosti, još uvijek ima razmjerno *mnogo osoba prepuštenih samima sebi*, osoba koje, ni u duhovnom ni u materijalnom pogledu, ne mogu računati na *braćsku i sestriinsku pomoć* ostalih članova zajednice. Među takve danas, još više nego prije, ne pripadaju samo bolesne i starije osobe, nego i mnogi *mladi*. Spomenimo tu i činjenicu da bi sadašnja *nezaposlenost* mnogih i *pad životnog standarda* morali biti izazov i poticaj za sve članove kršćanske zajednice, na čelu s njezinim vodstvom (župnikom, njegovim bližim suradnicima i župnim pastoralnim vijećem), da razmisle što se može i mora učiniti za braću kojima je prijeko potrebna njihova materijalna i duhovna pomoć.²⁹

4. O ANGAŽMANU NAŠIH VJERNIKA LAIKA U EVANGELIZACIJI (OSOBITO U EVANGELIZACIJSKO-KATEHETSOM DJELOVANJU)

S obzirom na angažman naših vjernika laika u *naviještanju/prenošenju vjere (evangelizacija/kateheza)*³⁰, očito je da su *mnogi* od njih, posebno *žene*, u tom pogledu *vrlo angažirani*, naročito *životnim svjedočenjem i najelementarnijom vjerskom poukom svoje djece*. Nije se, naime, teško složiti s mišljenjem da su za elementarno prenošenje kršćanske vjere u našem narodu najzaslužnije *naše majke*. To se sa sigurnošću može reći da je tako bilo bar do pred dvadesetak-tridesetak godina.

Ipak, smatram da je potrebno u mnogom pogledu *relativizirati* tu tvrdnju. Ne samo zbog toga što se danas opća društvena situacija toliko izmijenila da se roditelji i ostali odrasli članovi obitelji osjećaju nespornima i nesposobnima za najelementarniji odgoj svoje djece u vjeri (sekularizacija, duboka transformacija i nestabilnost suvremene obitelji...), nego i zato što su naše majke i očevi i prije uspijevali mlađim generacijama prenositi *samo neke aspekte elementarnog vjerskog odgoja*. Treba li, naime, posebno dokazivati da *svijest o najtemeljnijem identitetu Crkve i identitetu svih njezinih članova* pripada u *osnove*, u *elemente vjerskoga odgoja*: svijest o *Crkvi kao »sveopćem sakramentu spasenja«*, o *Crkvi kao Narodu Božjemu*, o *Crkvi kao otaj-*

ZERFASS (Herausgeber), *Praktische Theologie heute*, Kaiser/Grünewald, München-Mainz, 1974, str. 464—485). Tim se razlikovanjem ističu neka težišta u ciljevima i stilu vođenja pastoralnog odnosno duhovnog dijaloga. — O shvaćanju duhovnog vodstva u prošlosti i duhovnog odnosno pastoralnog dijaloga (savjetovanja) u novije vrijeme, usp. André GODIN, *Écoute et conseil*, u: Bernard LAURET et François REFOULÉ, *Initiation a la pratique de la théologie*, Tome V, Cerf, Paris, 1983, str. 47, 46 (s popratnom bibliografijom).

- 29 Očito, takva se briga crkvene zajednice za svoje članove ne smije shvaćati ni ostvarivati kao nezakonita »konkurencija« društvenoj zajednici u njezinoj brizi za one koji su materijalno, zdravstveno i na drugi način ugroženi.
- 30 Napominjem da izraz *evangelizacija* u ovom izlaganju najčešće upotrebljavam u njegovu *vrlo širokom značenju*: kao vrlo složen, dinamičan i raznolik proces koji u sebi uključuje različite etape i različite putove naviještanja i ostvarivanja Evandolja (usp. RNE 19—27). Izraz *Kateheza* upotrebljavam u značenju dubljeg uvođenja u vjeru i život kršćanske zajednice (ili još jednostavnije, ali nešto neodređenije: u značenju dubljeg uvođenja u vjeronički život kršćanske zajednice). Katehezu, dakle, shvaćam kao jednu od etapa i jedan od putova evangelizacije (usp. RNE 54). — Također napominjem da neki još uvijek *evangelizaciju* shvaćaju *vrlo usko*: kao prvi navještaj središnje evanđeoske poruke kojemu je cilj buđenje vjere i početno obraćenje. Osobno smatram da je takav prvi navještaj Evandolja bolje nazvati *kerigmom*, shvaćenom kao jedna od prvih etapa evangelizacije (vidi bilješku 7). — Isto tako napominjem da *evangelizacijom*, u njezinu *najširem značenju*, možemo nazvati sve oblike života i djelovanja crkvene zajednice jer se svima njima zapravo ostvaruje naviještanje i življenje Evandolja.

stvenom Tijelu uskrslag Krista, kojemu je Duh Sveti životno počelo, o Crkvi kao Zajedništvu svih Kristovih vjernika, Zajedništvu koje izvire iz misterija unutartrajstvenog životnog zajedništva Oca i Sina i Duha Svetoga i koje se temelji na Božjem zajedništvu s nama, svijest o udioništvu svih vjernika u Kristovoj proročkoj, svećeničkoj i kraljevskoj (pastirskoj) službi, svijest o proročkom i kraljevskom svećeništvu svih kršćana, dakle svijest o temeljnoj jednakosti i temeljnoj istovjetnosti poziva i poslanja svih kršćana? I treba li dokazivati da naši vjernici laici još nisu osposobljeni za predanje/prenošenje tih elemenata vjere mladim naraštajima, jer ni sami nisu primili takvog elementarnog kršćanskog odgoja i obrazovanja?³¹

Da bismo potpunije i konkretnije odgovorili na pitanje o angažmanu vjernika laika u evangelizacijskom djelovanju naše Crkve, korisno je i potrebno najprije pokušati odgovoriti na pitanje: Kako stoji s našom poslijekoncilskom evangelizacijsko-katehetskom obnovom? Na to pitanje možemo, slično kao i o liturgijskoj obnovi, općenito odgovoriti: u toj smo obnovi mnogo učinili, ali u nekim njezinim aspektima nismo učinili gotovo ništa. Učinjeno je mnogo na razini teorijske pastoralno-katehetske refleksije, na razini izdavanja općih evangelizacijsko-katehetskih smjernica od najvišeg hijerarhijskog vodstva Crkve, zatim na razini permanentne i redovite formacije pastoralnih djelatnika (gotovo mahom svećenika i pripadnika redovničkih zajednica), na razini stvaranja novih katekizama i nekih drugih katehetskih medija te na razini izdavanja katehetske stručne literature i katehetske građe. Možemo, dapače, reći, da smo u obnovi evangelizacijsko-katehetskog djelovanja najviše učinili: više nego u liturgijskoj obnovi i obnovi ostalih područja (dimenzija, aspekata) života i djelovanja naše Crkve. No, na razini konkretne evangelizacijsko-katehetske prakse, na razini konkretnog ostvarivanja evangelizacije i kateheze kao stvaralačkog komunikacijskog čina (procesa) — uza sve postignute uspjehe, osobito s djecom i predadolescentima (vjeroučenicima osmogodišnje škole) — ipak, čini se, valja priznati da su prava evangelizacija i prava kateheza (ako prosuđujemo globalno, imajući u vidu cjelinu naše Crkve), tek zadatak koji nam predstoji, zadatak kojemu se trebamo najozbiljnije posvetiti. I za našu Crkvu vrijedi isto što vrijedi za ostale Crkve u svijetu (osobito za evropske Crkve): treba najhitnije poduzeti »novu evangelizaciju« i »novu katehezu«, »re-evangelizaciju« i kršćansku »re-inicijaciju« svih članova Crkve, počinjući, dakako, od »re-evangelizacije« i »re-inicijacije« biskupa, svećenika, redovnika, redovnica i najangažiranijih vjernika laika.³²

31 Zato se osobno ne mogu složiti s onima koji tvrde (ili su skloni tako tvrditi) da vjeronaučni rad i druge oblike evangelizacijsko-katehetskog djelovanja ne treba »opterećivati« i »komplicirati« takvim i sličnim »teškim« sadržajima, pozivajući se na navodnu činjenicu da to »nije za naše prilike«, da našemuku treba govoriti »najjednostavnije« i da mu je potrebno samo ono »najjednostavnije« (najelementarnije). Očito, slažemo se da je potrebno govoriti što jednostavnije i da prednost uvijek treba dati najelementarnijem (najosnovnijem, najtmelnijem). No, najvjerojatnije se razlikujemo u odgovoru na pitanje što je to doista najtemelnije, najelementarnije, što su to temelji, koji su to najosnovniji elementi bez kojih se ne može graditi duhovna zgrada našeg vjerničkog spoznavanja, doživljavanja i djelovanja. A naš je narod sposoban da bude uveden u najtemelnije dubine otajstava vjere. I naš narod na to ima pravo. Jer, Božja je riječ upućena svima. Nemamo pravo drugome sprečavati ulazak u riznicu Božjih otajstava, ako se već nismo dovoljno potrudili da sami u nju dublje ulazimo (usp. Mt 23, 13 i Lk 11, 52).

32 O »re-evangelizaciji« i kršćanskoj »re-inicijaciji«, o »novoj evangelizaciji« i »novoj katehezi« svih članova Crkve, posljednjih se godina sve više govori i na najvišim crkvenim razinama. O tome je, na primjer, posebno bilo riječi na VI. simpoziju evropskih biskupa o

Na pitanje o angažmanu naših vjernika laika u *evangelizaciji/katehezi* već smo općenito odgovorili da su mnogi od njih vrlo angažirani u nekim oblicima životnog svjedočenja te pružanjem stanovite elementarne, dakako nedostatne, vjerske pouke svojoj djeci. No, osobito zbog spomenutih velikih nedostataka u našem evangelizacijsko-katehetskom djelovanju (naročito s odraslima i mladima), moramo priznati: što se tiče njihova angažmana u smislu *temeljitijeg i cjelovitijeg predanja* (prenošenja) *vjere u obiteljima* i drugdje (u redovitom životnom kontekstu) te njihovog sudjelovanja u *evangelizacijsko-katehetskom radu* na župnim i drugim crkvenim razinama, očito je da je u tom pogledu u nas *situacija stvarno loša*.

Koliko se naši *roditelji* i ostali *odrasli* članovi naših *obitelji* osjećaju *nespremna* i *nesposobna* za odgoj svoje djece i svojih mladih u vjeri, dobro je poznato svim našim pastoralnim djelatnicima koji u svom djelovanju pokušavaju posebnu brigu posvećivati vjerničkom sazrijevanju odraslih i njihovu osposobljavanju za odgoj u vjeri.³³

S obzirom na angažman naših *laika* kao *službenih kateheta* (punim radnim vremenom ili dijelom svoga radnog i slobodnog vremena), naša Crkva vjerojatno pripada među one u kojima je u tom pogledu *stanje najlošije*. Čini se, naime, da takvih kateheta u našoj Crkvi ima svega oko *dvije stotine*: u Crkvi slovenskog jezičnog područja oko 120, a u Crkvi hrvatskog jezičnog područja možda 60-tak (uključujući i katehete u našoj Crkvi izvan domovine).³⁴ — Angažiranih vjernika laika kao *suradnika u katehezi/evangelizaciji*, vjerojatno ima nešto više, no u mnogim bi se slučajevima možda trebalo pitati koliko se oni osjećaju sposobnima (i koliko to oni stvarno jesu) za izvršavanje evangelizacijsko-katehetskih zadataka koji im se povjeravaju.³⁵

sekularizaciji i evangelizaciji u današnjoj Evropi (listopad 1985) te na Izvanrednoj sinodi biskupa prigodom dvadesete obljetnice II. vatikanskog koncila (studenj-prosinac 1985). O tome je također bilo riječi na IV. katehetskom susretu evropskih biskupa i nacionalnih ravnatelja za katehezu iz pojedinih evropskih zemalja, održanog početkom travnja 1986. u Rimu, na temu »*UČITI KRŠĆANSKI VJEROVATI I ŽIVJETI — izazovi i šanse za katehezu u Evropi*«. (Na tom sam susretu održao izlaganje »*Kateheza u Evropi — uvođenje u vjeru i život kršćanske zajednice?*«. To je izlaganje u nešto skraćenoj njemačkoj verziji objavljeno u Christlich-pädagogische Blätter, 6/1986, str. 415—417: vidi bilješku 7. — O IV. evropskom katehetskom susretu biskupa i nacionalnih ravnatelja za katehezu opširno sam izvijestio u AKSI, br. 16/1986, pod naslovom »*Evropski katehetski susret o 'evropskoj' katehezi za treće tisućljeće*«. — Napominjem također da naša Biskupska konferencija upravo izrađuje, preko komisije Tajništva BKJ za opći pastoralni plan i program u našoj Crkvi, poseban dokument o evangelizaciji u našoj sekulariziranoj sredini.

33 U to sam se osobno uvjerio, na primjer, u mnogim susretima s roditeljima i ostalim odraslim članovima obitelji, koje sam posljednjih deset-petnaest godina često vodio u mnogim župnim zajednicama u različitim krajevima naše domovine. To su najčešće potvrdivali i mnogi naši pastoralni djelatnici (svećenici, redovnice, laici) s kojima sam se često susretao kao voditelj rada na brojnim katehetskim školama (ljetnim i zimskim), na brojnim intenzivnim pastoralno-katehetskim seminarima i sličnim studijskim susretima.

34 Prema podacima koje je prikupio V. Blažević (vidi bilješku 9), u slovenskim biskupijama ima ukupno 105 službeno angažiranih vjernika laika u katehizaciji (Ljubljana 37, Koper 38, Maribor 30). O laicima *službenim katehetama* u hrvatskim biskupijama Blažević ne navodi podataka. Isto tako ne navodi podatke ni o laicima *službenim katehetama/pastoralnim suradnicima* u katoličkoj Crkvi slovenskog i hrvatskog jezičnog područja izvan domovine.

35 Neki su naši župnici (malobrojni) već neposredno nakon Koncila pokušali angažirati stanovit broj laika kao *suradnika u katehezi*. U posljednje se vrijeme povećava broj takvih župnika. Isto su tako neki voditelji novijih evangelizacijsko-molitvenih gibanja (npr. voditelji »seminara za evangelizaciju Crkve«) angažirali stanovit broj vjernika laika kao voditelje ili suvoditelje takvih i sličnih oblika evangelizacije/kateheze. No, i za prve i za druge suradnike katehete/evangelizatore često se neizbježno postavlja pitanje o njihovoj dostat-

5. O SUDJELOVANJU NAŠIH VJERNIKA LAIKA U VOĐENJU I ANIMIRANJU CRKVENE ZAJEDNICE (U OSTVARIVANJU KOINONIJE-KOMUNIJE)

Što se tiče aktivnog i suodgovornog sudjelovanja vjernika laika u vođenju i animiranju naših župnih i drugih crkvenih zajednica, možemo općenito reći da je situacija zaista loša.

Ne ulazeći u detaljnije argumentiranje te tvrdnje, podsjećam samo na nekoliko činjenica:

— *Pastoralni planovi i programi* (ako ih uopće ima) u župnim se i drugim zajednicama izrađuju uglavnom bez ikakva ozbiljnijeg sudjelovanja vjernika laika (čini se da se oni vrlo često donose i bez osobitog sudjelovanja najbližih župnikovih suradnika svećenika, redovnica i redovnika). Kako takvi planovi i programi mogu izgledati (s obzirom na njihovu cjelovitost i realnost) i mogu li oni stvarno motivacijski djelovati na bliže pastoralne suradnike i na cjelinu vjerničke zajednice — odgovor nam se na ta pitanja nameće sam od sebe.

— *Župna pastoralna vijeća*, iako su u nekim biskupijama uspostavljena gotovo u svim župama, u većini slučajeva funkcioniraju loše ili ne funkcioniraju nikako.³⁶ Što se pak tiče *župnih ekonomskih vijeća*, koje prema novom kodeksu crkvenog prava treba ustanoviti u svakoj župi, dosadašnje iskustvo nedovoljnog ili nikakvog sudjelovanja vjernika laika u upravljanju materijalno-financijskim poslovima župe predstavljat će veliku teškoću u dobrom funkcioniranju i tih vijeća.³⁷

— U našoj Crkvi (posebno u Crkvi u Hrvata, situacija je u Sloveniji nešto bolja), na razini župnih zajednica, *crkvene službe* koje bi vršili vjernici laici gotovo su nepostojeća ili vrlo rijetka činjenica, osobito ako je riječ o službama koje bi laici vršili kao glavno zanimanje. Osim već naznačenog približnog broja službenih kateheta, iznimke uglavnom predstavljaju vrlo rijetki pastoralni suradnici, socijalni radnici i odgojiteljice u dječjim vrtićima u našoj Crkvi izvan domovine (u našim katoličkim misijama koje možemo smatrati institucijama analognim župnim zajednicama).³⁸

— Jedan od primjera o relativno lošem stanju u vezi sa sudjelovanjem naših vjernika laika u vođenju, animiranju i izgradnji zajedništva u župnim i drugim manjim zajednicama, jest odnos između »bazičnih« (odn. manjih) zajednica (uglavnom evangelizacijsko-molitvenog tipa) i *župnih zajednica*. Ovdje sada ne možemo dublje analizirati taj problem koji se u nas — osim na razini općih smjernica, načelnog

noj kompetenciji, pitanje o tome nisu li im ponekad (a možda i često) povjereni zadaci koji prelaze njihove stručne i vjerničke mogućnosti. — Napomenimo također da ima sanovit broj župnih zajednica u kojima su angažirani *poneki laici* kao *suradnici* s područja *svoje struke*: osobito u nekim oblicima vjerničkog kultiviranja odraslih i mladih (npr. na tribinama, predavanjima, na nekim seminarima).

36 Usp. sažetak glavnih rezultata rada na Teološkom kolokviju o ulozi laika u poslanju naše Crkve, točka III, 4 (vidi bilješku 7a).

37 Prema podacima što ih je prikupio V. Blažević (v. bilješku 9), *župna ekonomska vijeća* u nas postoje u 13 biskupija (Dubrovnik, Đakovo, Koper, Kotor, Ljubljana, Poreč, Rijeka, Sarajevo, Skopje, Split, Subotica, Šibenik).

38 O ostalim *crkvenim službama* koje vrši vrlo malen broj laika na širim crkvenim razinama (biskupijskim, međubiskupijskim i drugim), bit će riječi kasnije.

prihvatanja pluralizma »duhovnosti« i stila življenja crkvenog zajedništva te na razini češćih paušalnih opredjeljivanja »za« i »protiv«, i to s »obje strane« — do sada nije temeljitije rješavao. A taj je odnos, po mome mišljenju, jedan od vrlo aktualnih problema: ne samo za daljnje shvaćanje i ostvarivanje angažmana vjernika laika, nego i za cjelokupni daljnji razvitak života i djelovanja naše Crkve.³⁹

6. O ANGAŽMANU NAŠIH VJERNIKA LAIKA NA ŠIRIM CRKVENIM RAZINAMA

Svrstavajući različite oblike vjerničkog laičkog angažmana prema četiri temeljna područja (aspekta, dimenzije) života i djelovanja Crkve, do sada sam uglavnom imao pred očima *župnu zajednicu*, zatim *obitelj* (za koju je posve očito da istodobno pripada području »Crkve« i području »svijeta«) te, usputno, manje »*bazične*« zajednice duhovno-molitvenog odnosno evangelizacijsko-molitvenog tipa. Razlog je tome očit: to su, najčešće, zajednice u kojima vjernici *konkretno* ostvaruju svoju *crkvenost*. O situaciji s obzirom na različite oblike vjerničkog laičkog angažmana na *širim crkvenim razinama* (međužupnoj, izvanžupnoj, biskupijskoj, međubiskupijskoj i međunarodnoj), posebno izdvajam *nekoliko konstatacija* ne razvrstavajući ih tako strogo prema glavnim područjima (dimenzijama) crkvenog života i djelovanja.⁴⁰

a) Stanovit broj naših vjernika laika vrlo je aktivno angažiran na međužupnim, biskupijskim i međubiskupijskim razinama, osobito na područjima u koje mogu ugraditi svoje *stručno* (profesionalno) *znanje* i *životno iskustvo*. Tako neki od njih

39 Naši su biskupi, pozivajući se na Pavla VI i Ivana Pavla II (usp. EN 58 i CT 47), o tom odnosu zauzeli stav: načelno pozitivno gledaju na pojavu takvih *manjih grupa/zajednica* u našoj Crkvi, ali upozoravaju da je prijeko potrebno izgrađivati istinsko zajedništvo između manjih i većih (osobito župnih) zajednica, moleći voditelje i članove manjih zajednica da »zajedno s voditeljima župa i njihovim suradnicima traže najprikladnije načine za uključivanje u cjelokupan život i djelovanje svojih župskih zajednica, osobito za uključivanje u njihovo evangelizacijsko djelovanje i liturgijski život« (RNE 72; usp. također »Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata«, br. 20). — U praksi je, međutim, uza sva nastojanja što ih poduzimaju voditelji i članovi takvih manjih zajednica te voditelji i članovi župnih zajednica, još uvijek vrlo teško pronaći »najprikladnije načine« o kojima govore naši biskupi.

40 S obzirom na izdvajanje kategorije »*izvanžupnog*« angažmana, mislim da je to i za našu situaciju opravdano, iako je očito da u nas pastoral treba razvijati pretežno kao *župni pastoral*. S time, dakako, da se u pastoralu, s jedne strane, čuvamo slabljenja ili razbijanja župnog zajedništva i, s druge strane, da se čuvamo takvog centriranja na župu i apsolutiziranja župnog pastoralna koje bi proizvelo sasvim nepastoralne učinke: osobito u situacijama kada nije očito da teritorijalni razlozi idu u prilog eklezijalnom argumentiranju pastoralnog centriranja (da ne kažem »centralizma«) gotovo isključivo oko župne crkve (možda bismo smjeli reći da se istodobno trebamo čuvati razbijanja župe u manje nepovezane grupe/centre i »unitarističkog« »parokocentrizma«). No, ovdje valja reći i to da bi se u nas mnogi oblici »izvanžupnog« pastoralna (osobito oko redovničkih pastoralnih centara) mogli učiniti »župnima«, osim osnivanjem novih župa, i tako da se u njima, u temeljnom zajedništvu sa središnjim pastoralnim župnim centrom, vrši i ono što doista pripada u župni pastoral (uključujući, među ostalim, i dijeljenje sakramenata krštenja i vjenčanja). To je, čini se, prema novom crkvenom pravu još ostvarljivije, jer se u njemu vođenje i animiranje župe postavlja mnogo ekipnije i »kolegijalnije«, predviđajući i postojanje više pastoralnih centara u istoj župi. To bi, svakako, pogodovalo ostvarivanju istinskijeg zajedništva među našim manjim i većim crkvenim zajednicama te razvitku angažiranijeg i kreativnijeg apostolata laika.

surađuju *povremeno* ili *stalnije* u različitim ekipama sa specijalnim zadacima ili pojedinačno: na primjer, u *obiteljskom pastoralu*, u *pripravi mladih za brak*, u različitim oblicima *permanentne formacije* pastoralnih djelatnika.⁴¹ Osim toga, neki laici sudjeluju povremeno kao *predavači* odnosno *voditelji* ili suvoditelji na različitim *tribinama*, *konferencijama*, *seminarima* i sličnim skupovima kojima je cilj *evangelizacija* odnosno *općereligiozna* i *teološka kultura* naših vjernika (osobito odraslih i mladih).

b) Neki su vjernici laici, stručnjaci iz pojedinih područja, povremeno ili stalno *zaposleni* u različitim *crkvenim ustanovama*: na primjer, u uredništvima i drugim službama crkvenih izdavačkih ustanova, u administraciji, materijalnom održavanju i sličnim službama različitih crkvenih ustanova (ordinarijati, sjemeništa, crkvena učilišta...),⁴²

c) Ima *kulturnih djelatnika* — umjetnika, znanstvenika i drugih stručnjaka — koji povremeno ili stalno *surađuju* osobito u našim izdavačkim ustanovama, stručnim ekipama i drugim crkvenim ustanovama (biskupijskim, redovničkim i drugim).

d) Isto tako ima, iako ne mnogo, vjernika laika koji svojim *teološkim* priložima ili priložima *religiozno-kulturnog* i sličnog sadržaja sudjeluju u našem *tisku* (novinstvu, stručnoj literaturi, i dr.). *Teoloških pisaca* među vjernicima laicima ima doista malo.⁴³

41 Napominjemo da angažmanu laika (osobito liječnika i psihologa) u obiteljskom pastoralu i pripravi mladih za brak posebnu pažnju posvećuje *Obiteljski centar Filozofsko-teološkog instituta DI* u Zagrebu (u okviru Obiteljske ljetne škole, u bračnom savjetovaštu i na tečajevima za pripravu mladih za brak) te u novije vrijeme *Obiteljski institut* Visoke bogoslovne škole u Đakovu (na sustavnim regijskim tečajevima-seminarima za pripravu mladih za brak, u formaciji ekipa i pojedinaca za pastoral braka i obitelji, u posebnim studijskim susretima za etičku i vjersku formaciju liječnika, u regijskim susretima obitelji te u pastoralnim kolokvijima za pastoralnu formaciju klera i laika). — Osim već spomenutog Obiteljskog centra i Obiteljskog instituta, napominjemo da laike stručnjake iz pojedinih znanstvenih i drugih područja također angažiraju, u različitim oblicima permanentne formacije za pastoralne djelatnike, *katolički bogoslovni fakultet* u Zagrebu (na Teološko-pastoralnom tjednu), naše *visoke bogoslovne škole* i *redovničke zajednice* (na teološko-pastoralnim tečajevima ili seminarima), *Katehetsko vijeće BKJ* (na katehetskim ljetnim školama), *Katehetska radna ekipa »Symbolon«* iz Zagreba (na stručnim pastoralno-katehetskim seminarima i drugim studijskim susretima), i dr.

42 Od naših crkvenih izdavačkih ustanova, u kojima je stalno ili povremeno zaposlen veći broj laika, posebno treba spomenuti *Kršćansku sadašnjost*, *Hrvatsko književno društvo sv. Cirila i Metoda* te *Glas koncila* iz Zagreba. — U (nad)biskupskim ordinarijatima, prema statističkim podacima što ih je prikupio V. Blažević (vidi bilješku 9), *stalno* je *zaposleno* svega *petnaestak* laika (bilježnici, blagajnici, arhivari, pravni savjetnici, knjižničari i dr.).

43 U nas *diplomiranih teologa laika* ima vrlo malo (svega 20—30, ako ne računamo svećenike koji više ne vrše svećeničku službu). Vjernika laika koji su diplomirali na nekom teološkom ili sličnom učilištu na razini više škole (npr. na nekom institutu za teološku kulturu laika ili na Katehetskom institutu KBF-a u Zagrebu prije njegove reforme 1978) također nema mnogo (možda ukupno 50—60, ako među njih ne računamo laikinje nekadašnje pripadnice redovničkih zajednica). Koliko pak ima laika koji nisu završili teološki studij, a bave se teološkim radom (u užem i širem značenju te riječi), teško je reći, ali ih sigurno nema mnogo. — U vezi s time treba također napomenuti da bi trebalo temeljitije razmisliti o tome zašto u nas ima tako malo laika teologa (diplomiranih i onih koji to nisu, ali se bave teološkim radom) i o tome što bi trebalo učiniti da se stvore bolje mogućnosti za angažman naših sadašnjih i budućih laika teologa. (Na našim visokim i višim crkvenim učilištima studira sve više laika: npr. na Katoličkom bogoslovnom fakultetu četrdesetak,

e) Stanovit broj laika angažiran je u *nastavnom radu* na našim crkvenim srednjim, višim i visokim učilištima.⁴⁴

f) Neki su vjernici laici angažirani u različitim *vijećima* i sličnim ustanovama na *biskupijskim* i *međubiskupijskim* razinama: na primjer, u biskupijskim pastoralnim i ekonomskim vijećima, u biskupijskim vijećima za obitelj, u vijećima BKJ za laike, za obitelj, za katehizaciju i za hrvatsku migraciju, u Tajništvu BKJ za one koji ne vjeruju, u našoj središnjoj ustanovi za Caritas u Zagrebu te u biskupijskim ustanovama ili vijećima za Caritas.⁴⁵

g) Desetak vjernika laika članovi su *Teološkog društva »Kršćanska sadašnjost«* iz Zagreba te su angažirani u različitim djelatnostima toga Društva.^{45a}

h) Nekoliko je naših laika angažirano i na *međunarodnoj* razini: na primjer, u »Pax Romana« (međunarodnom udruženju katoličkih intelektualaca), u međunarodnim mirotnovnim organizacijama »Pax Christi« i »Religije za mir« te u Papinskom vijeću za obitelj.

i) Možda je opravdano posebno izdvojiti angažman relativno znatnog broja naših vjernika laika na »*izvanžupnim*« i »*izvanbiskupijskim*« razinama. Među takve bismo mogli ubrojiti, na primjer, pripadnike tzv. svjetovnih instituta, pripadnike franjevačkih svjetovnih zajednica te pripadnike novijih manjih zajednica (grupa) i novijih pokreta duhovno-molitvenog odnosno evangelizacijsko-molitvenog tipa.⁴⁶

na Katehetskom institutu KBF-a u Zagrebu desetak redovitih i desetak izvanrednih studenata, na institutima za teološku kulturu laika u Zagrebu, Osijeku i Splitu ukupno više stotina studenata). O tome je, doduše, posebno bilo riječi na spomenutom Teološkom kolokviju o laicima (1986), osobito u mojem izlaganju (»Perspektive laika teologa u našoj Crkvi«) te u izlaganju Stipe Kutleše (»Formiranje vjernika laika teologa«), ali će tom pitanju u buduću trebati posvećivati mnogo više pažnje. Tim više što se, prema rezultatima ankete Enikő Varga (v. bilješku 8), većina laika studenata teologije ili religiozne pedagogije i katehetskog pastorała želi stalno ili povremeno angažirati u nekoj crkvenoj djelatnosti.

44 U srednjim školama za spremanje svećenika (»malim sjemeništima«) ima ukupno pedesetak nastavnika laika, a na teološkim fakultetima, visokim bogoslovnim školama, Katehetskom institutu u Zagrebu, te na institutima za teološku kulturu laika i sličnim visokim ili višim crkvenim učilištima ukupno ih ima tridesetak (podatke navodim djelomično prema podacima što ih je prikupio V. Blažević, a djelomično iz osobnog uvida u neke takve škole).

45 Prema podacima što ih je prikupio V. Blažević, biskupijska pastoralna vijeća postoje u 7 naših biskupija i u njima ima ukupno 77 laika; biskupijska ekonomska vijeća postoje u 16 biskupija, ali samo u 5 biskupija u tim vijećima ima po koji laik (ukupno ih ima 11); biskupijska vijeća za obitelj postoje u 9 biskupija, ali samo u 4 ima po koji laik (ukupno ih ima 21); ni u jednoj biskupiji nema posebnog vijeća za laike. — U Vijeću BKJ za laike od ukupno 8 članova ima 5 laikinja i 2 laika; u Vijeću BKJ za obitelj od ukupno 20 članova ima samo 2 laika; u Katehetskom vijeću BKJ od 33 člana ima samo 1 laik; u Vijeću BKJ za hrvatsku migraciju ima 1 laikinja i 1 laik; u Tajništvu BKJ za one koji ne vjeruju od ukupno 12 članova ima 1 laik (usp. *Adresar Katoličke crkve u SFRJ*, ur. Gabrijel Štokalo, KS, Zagreb, 1986, str. 29–35).

45^a Teološko društvo »Kršćanska sadašnjost« (TDKS) osnovano je na osnivačkoj skupštini 31. 5. 1977. u Zagrebu. Osnovna je svrha Društva »okupljanje (naših) teologa kako bi se... uspješnije mogli baviti svojom profesijom« (*Statut Društva*, čl. 6). Dotadašnji Centar za koncilsku istraživanja, dokumentaciju i informacije »Kršćanska sadašnjost« (osnovan 22. 2. 1968), iz kojega se razvio TDKS kao javnopravno priznato društvo, postao je radna zajednica Društva: usp. *Statut Društva*, čl. 11, i Tomislav J. SAGI-BUNIĆ, *Deset godina Kršćanske sadašnjosti* (1968–1978), u: *Bilten KS*, Zagreb, br. 3, 1979, str. 20–27. — O glavnim zadacima TDKS-a vidi u bilješci 59.

46 Svjetan sam da su izrazi »*izvanžupna*« i »*izvanbiskupijska*« razina u ovom kontekstu problematični, jer je činjenica da spomenute manje zajednice postoje na teritoriju neke

II. NEKE MOGUĆNOSTI ANGAŽMANA VJERNIKA LAIKA U NAS

Ocrtavajući našu *sadašnju situaciju* s obzirom na angažman vjernika laika, vidjeli smo da »bilanca« nije naročito *optimistična*. Vjerojatno treba reći da je naša Crkva, globalno gledajući, u tom pogledu tek na početku ostvarivanja koncilске vizije Crkve. Mi kao da smo »imali vremena« za ono »za što nema vremena« — da parafraziram misao prekjučerašnjeg predavača T. J. Šagi-Bunića o »znakovima vremena«. Možda se često olako izgovaramo da nam naše posebne prilike ne dopuštaju da nešto više i nešto bolje učinimo: kao da nemamo »šanse«, kao da nemamo perspektiva, kao da naš *kairos* u tom pogledu još nije stigao.

A ipak *moгуćnosti* postoje. Neke smo od njih već usputno iznosili. Dakako, one su *ostvarive* uz *neke uvjete*. Nabrojiti ću i kratko obrazložiti neke od tih mogućnosti i neke od uvjeta koje valja ispuniti da bi se one mogle ostvariti.

1.

Spomenimo najprije neke *moгуćnosti* za još mnogo aktivnije, kreativnije i suodgovornije angažiranje naših vjernika laika u *naviještanju Evanđelja i odgoju u vjeri*, tj. u *EVANGELIZACIJI/KATEHEZI*.⁴⁷

a) Te mogućnosti posebno postoje u *OBITELJI* koja bi, prema koncilskoj viziji kršćanske obitelji, trebala biti »Crkva u malom«, »kućna Crkva«, »domaća Crkva«. U toj bi »Crkvi u malom« *roditelji* trebali i stvarno mogli biti prvi i glavni vršitelji svećeničke, proročke i pastirske službe: prvi i glavni *svećenici*, *proroci* i *pastiri*, ostvaritelji »mesijanskog poslanja« Naroda Božjega u najosnovnijoj stanici Crkve i društva.⁴⁸

župe odnosno biskupije te bi bilo posve prirodno da se one što potpunije i što skladnije uključe u cjelovit život i djelovanje veće crkvene zajednice (župne i biskupijske). No, i kad bi se takvo »idealno« gledanje ostvarivalo u konkretnoj praksi (što bi bilo vrlo poželjno i čemu bi trebali veliku brigu posvećivati osobito voditelji župnih zajednica i voditelji redovničkih i drugih manjih crkvenih zajednica), ipak bi bilo pretjerano zahtijevati da se sav vjernički život i sve vjerničko djelovanje pojedinaca i manjih zajednica isključivo događa u strukturnim okvirima župe odnosno biskupije. To bi se protivilo i dosadašnjem i sadašnjem iskustvu Crkve s redovničkim i drugim zajednicama, ali i spontanosti (slobodi) i kreativnosti u nekim aspektima vjerničkog življenja i djelovanja. — Usp. u vezi s time biješku 40.

47 O mogućnostima angažmana vjernika laika te o uvjetima za ostvarivanje tih mogućnosti, neke sam naznake iznio također u svojim objavljenim prilogima: *Obnova religioznog odgoja i kateheze u našoj Crkvi* (u: BS, 1/1984, osobito str. 55—62); *Vrijednosti mladih danas* (u: BS 3—4/1986, osobito str. 179—183); *La catèche en Yougoslavie* (u: *Catechese*, Paris, n° 104, juillet 1986, osobito str. 58—59); *Katechese in Europa — Einführung in den Glauben und in das Leben der christlichen Gemeinschaft?* (u: *Christlich-pädagogische Blätter*, Wien, Jg. 99, 6/1986, osobito str. 416); *Probleme und Perspektiven der Katechese in Jugoslawien* (u: *Katechetische Blätter*, München, 9/1987, osobito str. 722); *Renouveau de la catèchèse en Yougoslavie* (u: *Lumen Vitae*, Bruxelles, 1/1985, osobito str. 97—100; engleska verzija istoga priloga *Catechetical Renewal in Yugoslavia* u: engl. izd. *Lumen Vitae*, 3/1985, osobito str. 300—303).

48 O tim mogućnostima posebno govore Pavao VI u *Evangelii nuntiandi* (osobito br. 71) i Ivan Pavao II u *Catechesi tradendae* (osobito u br. 68). Njima se pridružuju i naši biskupi u svojoj poslanici *Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata* (br. 19) te u svom evangelizacijsko-katehetskom dokumentu *Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri* (osobito u br. 55 i 71) gdje posebno ističu da je kršćanska obitelj »prva odgojna i evangelizacijska zajednica«.

Roditelji bi svoju »proročku«, »pastirsku« (»kraljevsku«) i »svećeničku« službu trebali vršiti osobito odgojem svoje djece u vjeri, stvarajući u obitelji *ambijent* u kojemu se vjera upoznaje i svjedoči, slavi i živi. Zato bi roditelji posebnu brigu trebali posvetiti takvom oblikovanju cjelokupnog svoga života i rada da tijekom dana, tjedna i godine mogu pronaći dovoljno vremena za kvalitetno susretanje sa svojom djecom i svojim mladima: osobito dovoljno vremena za kvalitetan *razgovor* i kvalitetnu *molitvu* s njima. Roditelji bi, vršeći proročku, pastirsku i svećeničku službu u svojoj obitelji, trebali biti *pratioci* i *sudionici* na putu *općeljudskog* i *vjerničkog sazrijevanja svoje djece*.

No, da bi naše kršćanske obitelji stvarno mogle evangelizirati/odgajati u vjeri, najprije bi one trebale biti dostatno evangelizirane i odgojene u vjeri, odnosno »re-evangelizirane« i kršćanski »re-inicirane«, *iznova evangelizirane* i *iznova katehizirane*.

b) Osim u obiteljskoj zajednici, velike i za najveći dio naših vjernika laika još neslućene mogućnosti aktivnog i suodgovornog sudjelovanja u naviještanju Evanđelja u odgoju u vjeri, postoje u **ŽUPNOJ ZAJEDNICI** koja je, posebno u našim društveno-političkim i crkvenim prilikama, *osnovna i glavna* (u pravom smislu »bazična«) *crkveno uređena* (strukturirana) evangelizacijska i religioznoodgojna *zajednica* (usp. RNE 69). Tu bi valjalo da, nadahnuti koncilskom vizijom Crkve s obzirom na shvaćanje položaja i uloge vjernika laika u njezinu pozivu i poslanju, dadnemo maha *stvaralačkoj imaginaciji* i smislu za *proročko krštenje* još *neutrtih putova*.⁴⁹

Evo nekih *konkretnijih mogućnosti* angažmana vjernika laika u evangelizacijsko-katehetskom djelovanju župne zajednice:

— Mogli bismo i morali, na primjer, s više povjerenja i smisla za dijaloško slušanje uključivati naše vjernike laike u suodgovorno kreiranje naših župnih *evangelizacijsko-katehetskih* i ostalih *pastoralnih planova i programa*, tj. u razmišljanje i odlučivanje o tome što sve treba u župi učiniti za evangelizaciju i »re-evangelizaciju« odraslih i mladih, za kvalitetniji odgoj u vjeri i religioznu kulturu djece, mladih i odraslih, za kreativnije slavljenje liturgije i kvalitetniju molitvu općenito, za djelotvornije »bratsko služenje« svima kojima je potrebna duhovna ili materijalna pomoć, za takvo vođenje i animiranje župne zajednice koje bi pridonosilo ostvarivanju istinskijeg zajedništva u njoj. Tada bismo se, duboko sam uvjeren (i to na temelju mnogih studijskih i drugih susreta s laicima tijekom posljednjih petnaestak godina), začudili kakvi se *neotkriveni* i *neoslobođeni* vjernički, općeljudski i profesionalni *potencijali* kriju u stotinama i tisućama *vjernika laika* koji sačinjavaju naše župne zajednice. To bismo otkrili i u našim »običnim« vjernicima, onak-

49 Napominjem da je u tom »prepuštanju« stvaralačkoj mašti i smislu za krštenje još neutrtih putova posebno važno da *učimo jedni od drugih*: na temelju onoga što je već učinjeno i na temelju želja i »snova« mnogih (da učimo, dakako, i od vjernika laika). — Ovdje isto tako smatram važnim napomenuti da je u nas, kao uostalom i u drugim evropskim Crkvama, potrebno i moguće razviti »*pokret*« za *kreativan i cjelovit župni pastoral*, takav pastoral koji može pridonijeti mnogo stvarnijem razrastanju općeljudskog i vjerničkog *zajedništva* (koinonije, komunije) u svim bitnim dimenzijama života i djelovanja *župne zajednice*. Takav *novi »pokret«* za župni pastoral smatram za našu Crkvu mnogo *važnijim* i potrebnijim od svih dosadašnjih »*novih duhovnih pokreta*« u nas. — Usp. u vezi s time bilješku 23.

vima kakvi oni sada jesu: ne samo u onima koji su završili ili završavaju teološki, katehetski ili neki drugi visokoškolski studij.⁵⁰

— Vjernici laici mogli bi mnogo više i aktivnije sudjelovati (kao suvoditelji i kao »obični« sudionici) u različitim oblicima *susreta s roditeljima* i ostalim *odraslim članovima obitelji*, kojima je glavni cilj *vjerničko sazrijevanje odraslih* i njihovo osposobljavanje za *odgojitelje u vjeri*. Takve bi susrete trebalo održavati *redovito i sustavno*, tijekom cijele pastoralne godine. U nekim bi se župama oni već sada mogli održavati *mjesečno* (bar jednom), u nekima i *tjedno* (bar za one koji žele). Trajanje bi takvih susreta trebalo uskladiti s konkretnim mogućnostima u pojedinim sredinama, ali ne bi smjeli biti previše kratki. U takve bi se susrete trebali, svakako, pretvoriti dosadašnji »*roditeljski sastanci*«. ⁵¹

— Isto bi tako neki vjernici laici mogli mnogo aktivnije sudjelovati na jedno-dnevnim i višednevnim *susretima-seminarima* za odrasle i mlade, koje bi na župnoj i međuzupnoj razini trebalo organizirati bar koji put godišnje i kojima bi također glavna zadaća bila vjernički rast laika i njihovo osposobljavanje za odgoj u vjeri.

— Neki bi se vjernici laici, osobito roditelji, mogli mnogo više angažirati kao *povremeni suradnici u vjeronaučnim i sličnim susretima* za djecu i mlade (na primjer, u pripremi djece i mladih za prvu pričest i krizmu, u ostalim oblicima redovitog vjeronaučnog rada s djecom i mladima, u povremenim višesatnim, jednodnevnim i višednevnim susretima s mladima i djecom).

— U nas se također počinju stvarati mogućnosti za angažiranje stanovitog broja laika kao *stručnih službenih kateheta/odgojitelja u vjeri*. U nas, naime, već ima ili će uskoro biti vjernika laika koji su dostatno stručno kvalificirani za vršenje evangelizacijsko-katehetske službe u crkvenoj zajednici. Među njima ima relativno velik broj onih koji se u crkvenoj zajednici žele angažirati potpuno ili dijelom svoga vremena.⁵² — Isto se tako u nas počinju stvarati mogućnosti za angažiranje vjernika laika kao dostatno kvalificiranih *suradnika u katehezi/evangelizaciji* i ostalim oblicima pastoralnog djelovanja.⁵³

50 Da budem još konkretniji, napominjem da bi nam *mašta* mnogo bolje »radila« te da bismo pronašli mnogo više suradnika kada bismo, na primjer, na početku i tijekom *vjeronaučne godine* zajedno s roditeljima i ostalim *odraslim* članovima župnih zajednica stvarno zajednički razmišljali i zajednički odlučivali o tome što treba, kako treba, čime treba (npr. prema kojim katekizmima) i tko treba raditi da bi se njihovoj djeci i njihovim mladima omogućio *kvalitetan odgoj u vjeri*. O tome bi s vjernicima laicima trebalo razmišljati i odlučivati osobito u župnim pastoralnim vijećima, u evangelizacijsko-katehetskim ekipama, u drugim formalnim i neformalnim pastoralnim ekipama i grupama te na različitim susretima s roditeljima i drugim odraslim članovima obitelji.

51 Usp. o tome u nav. dj. u bilješki 47.

52 O tome da bi se većina laika studenata teologije odnosno religiozne pedagogije i katehetskog pastorala u nas željela *punim radnim vremenom* angažirati u crkvenoj zajednici, ima indicija u rezultatima ankete koju je početkom 1987. provela E. Varga (usp. bilješku 8). — O *crkvenim službama* koje bi mogli vršiti naši vjernici laici i o uvjetima da se te mogućnosti ostvare, bit će još riječi (u vezi s njihovim sudjelovanjem u izgradnji i razvijanju *koinonijske dimenzije* crkvene zajednice).

53 Za takve *suradnike u katehezi/evangelizaciji* i ostalim oblicima *pastoralnog djelovanja* Katehetski institutu KBF-a u Zagrebu organizira *dvogodišnji izvanredni studij* u obliku deset petodnevnih studijskih susreta predavačko-seminarskog tipa. Takvi se suradnici također formiraju na našim institutima za teološku kulturu laika i sličnim crkvenim učilišti-

— Nekim bi stručno i duhovno-vjermički kvalificiranijim vjericima laicima trebalo omogućiti da sudjeluju u *osposobljavanju/formaciji* drugih vjernika laika za *suradnike* u različitim oblicima života i djelovanja njihove župne/crkvene zajednice.⁵⁴

c) S obzirom na *mogućnosti evangelizacijsko-katehetskog angažmana* naših vjernika laika na međuzupnoj, biskupijskoj i mdubiskupijskoj, »izvanžupnoj«, »izvanbiskupijskoj« i drugim *ŠIRIM CRKVENIM RAZINAMA* — imajući u vidu ono što sam već rekao pri ocrtavanju naše situacije u tom pogledu — posebno bih istaknuo:

— Još bi se mnogo veći broj laika na tim razinama mogao povremeno ili stalnije angažirati ugrađujući u taj angažman svoje *stručno* (profesionalno) *znanje* i *životno iskustvo*, bilo pojedinačno bilo ekipno: u pripravi mladih za brak, u obiteljskom pastoralu, na tribinama, konferencijama, predavanjima, seminarima i sličnim skupovima kojima je cilj evangelizacija odnosno općereligiozna i osnovna teološka kultura odraslih i mladih.⁵⁵

— Isto bi se tako većem broju laika, muškaraca i žena, moglo omogućiti da se angažiraju — također polazeći od njihove *struke* i njihova općeljudskog i vjermičkog *životnog iskustva* — u *nastavnom* i sličnim oblicima *obrazovno-odgojnog rada* u svrhu *redovite* i *permanentne formacije* svećenika, redovnika, redovnica i laika za evangelizacijsko i druge oblike pastoralnog djelovanja na različitim našim crkvenim razinama.⁵⁶

— Također mislim da bi se, usprkos sadašnjoj ekonomskoj krizi, mogla otvoriti *nova radna mjesta* za stručno kvalificirane laike u različitim *crkvenim ustanovama* (npr. uredništvima i drugim službama crkvenih izdavačkih ustanova).⁵⁷

— Naše bi izdavačke ustanove, stručne ekipe i druge crkvene ustanove (biskupijske, redovničke i dr.) također mogle angažirati još veći broj *kulturnih djelatnika* (umjetnika, znanstvenika i drugih).

— U našem bi se *tisku* (novinstvu, stručnoj literaturi i dr.) isto tako mogao stvoriti veći prostor za suradnju vjernika laika, pa i onih koji bi se bavili izrazito *teološkim radom* (u širem i užem značenju te riječi).⁵⁸

— Za izrazitije bavljenje *teološkim radom* nove mogućnosti otvara angažman vjernika laika u djelokrugu *Teološkog društva »Kršćanska sadašnjost«* (TDKS).⁵⁹

ma, ali će u njihovu studiju još veću pažnju trebati posvećivati praktičnoj i teorijskoj pastoralno-katehetskoj formaciji. — Usp. u vezi s time bilješke 8 i 43. — O suradnicima u katehezi/evangelizaciji bit će također riječi u vezi s njihovim sudjelovanjem u razvijanju *koinonijske dimenzije* crkvene zajednice.

54 Laicima *suradnicima* u različitim oblicima života i djelovanja crkvene zajednice treba omogućiti *adekvatnu* pastoralnu i duhovno-vjermičku *formaciju*. Neki će kandidati za takve suradnike trebati završiti, na primjer, odgovarajući studij (redoviti ili izvanredni) na nekom *teološkom, katehetskom* ili *sličnom učilištu*. Nekima će pak trebati omogućiti dostatnu formaciju za neke oblike suradnje, na primjer, u okviru *župne zajednice* ili prikladnim oblicima formacije na *međuzupnoj razini*.

55 Usp. bilješku 41.

56 Usp. bilješku 44.

57 Usp. bilješku 42.

58 Usp. bilješku 43.

59 Laici članovi TDKS-a ili njegovi suradnici mogli bi još više *sudjelovati* osobito u ovim *zadacima* Društva: u promicanju i pomaganju profesionalnog rada članova; u pomaganju

— Očito je da bi mnogo veći broj laika mogao biti angažiran u različitim *vijećima* i sličnim *biskupijskim* i *međubiskupijskim ustanovama* i *tijelima*.⁶⁰

— Vjernici laici pripadnici *manjih* duhovno-molitvenih odnosno evangelizacijsko-molitvenih i sličnih grupa/zajednica (tradicionalnijeg i novijeg tipa) također bi se mogli još mnogo više angažirati u evangelizacijskom djelovanju, ne samo na *župnoj* i *biskupijskoj*, nego i na »izvanžupnoj« i »izvanbiskupijskoj« razini.⁶¹

2.

U vezi s *moogućnostima* mnogo aktivnijeg, stvaralačkijeg i suodgovornijeg angažiranja naših vjernika laika u LITURGIJI/MOLITVI, najprije napominjem da o tim mogućnostima vrijedi gotovo sve što sam iznio o mogućnostima njihova angažmana u *naviještanju Evanđelja* i *odgoju u vjeri*, budući da su *liturgija/molitva* i *evangelizacija/kateheza* međusobno najtješnje povezane te da se trebaju trajno međusobno prožimati.⁶²

No, ipak bih kratko podsjetio na neke *konkretnije mogućnosti* angažiranijeg i kreativnijeg življenja *liturgijske/molitvene dimenzije* kršćanske vjere u *obitelji*, u *župnoj zajednici* i u drugim *manjim* i *većim crkvenim zajednicama*.

a) U *OBITELJI* bi se mogli mnogo kreativnije oblikovati trenuci *zajedničke molitve*. U tu bi se *obiteljsku molitvu* mogle ugraditi i neke vrlo kvalitetne *tradicionalne molitve*, ali se u nju isto tako mogu i trebaju ugrađivati i *noviji oblici* meditativno-molitvenog izražavanja. To će, dakako, biti tim ostvarljivije, što se više omogući i *djeci*, i *mladima*, i *odraslima* da *osobno sudjeluju* u *oblikovanju* redovite *obiteljske molitve*.⁶³

i promicanju teološkog usavršavanja, istraživanja i informiranja; u organiziranju sastanaka, predavanja, savjetovanja, znanstvenih i drugih skupova s područja djelatnosti Društva; u njegovanju proučavanja i populariziranja domaće teološke i sakralno-umjetničke baštine i stvaralaštva; u promicanju i pomaganju istraživanja suvremenih domaćih i svjetskih teoloških tema, posebno onih područja i pitanja koja su relevantna za sve humanije odnose među ljudima, religijama i narodima; u promicanju suradnje s ostalim teološkim ustanovama i inicijativama te s osobama, ustanovama i tijelima koja se bave srodnim i teologijski graničnim pitanjima u zemlji i inozemstvu (usp. Statut TDKS-a, čl. 7).

60 Usp. bilješku 45.

61 Usp. bilješke 39, 40 i 46.

62 Tako je, na primjer, očito da bi *roditelji* i ostali *odrasli* članovi naših *obitelji* mogli i trebali posvećivati još mnogo veću brigu kvalitetnom odgoju djece i mladih u vjeri *učeći* ih istodobno kršćanski *vjerovati* i kršćanski *moliti*. Isto je tako, na primjer, očito da različiti oblici *uvodenja* vjernika laika u *kršćansku vjeru* trebaju istodobno biti prigoda za njihovo uvođenje u *kršćansku molitvu* (liturgijsku i drugu). Možda je manje očito, ali je također činjenica, da svaki angažman u *evangelizacijskom djelovanju* crkvene zajednice mora biti najtješnje povezan s angažmanom u življenju *liturgijske/molitvene dimenzije* te zajednice. Čak i angažman u *teološkoj refleksiji* o evangelizacijskoj dimenziji života i djelovanja crkvene zajednice treba trajno ići ukorak s teološkom refleksijom o liturgijskoj/molitvenoj dimenziji toga života i djelovanja.

63 Osim *osnovnih* i *tradicijom prokušanih* kršćanskih *molitava*, u *obiteljsku se molitvu* (dnevnu, tjednu, za posebne prigode: imendan, rođendan, blagdane i dr.) mogu ugraditi kraća čitanja biblijskih i drugih vrijednih tekstova, zatim kraći izbor novijih molitava, neka razmišljanja i neke molitve koje su nastale na vjeronaučnim, liturgijskim/molitvenim i sličnim susretima za djecu, mlade i odrasle, osobno trenutno razmišljanje i osobne »spontane« molitve i sl. Na taj bi se način, uvjeren sam, »oslobodile« izvanredne mogućnosti za obnovu *obiteljske molitve* bez koje nije moguće stvarati istinski *vjernički ambijent* u obitelji. — No, za takvo bi *kreiranje obiteljske molitve* trebalo *osposobljavati i odrasle, i mlade i djecu* na vjeronaučnim, molitvenim i drugim susretima za njih. Ne zaboravljajući, dakako, da *učiti moliti* (sebe i druge), možemo u prvom redu — *moleći*.

Posebna bi se briga u našim obiteljima — usprkos znatnim teškoćama nastalim uslijed korjenitih društvenih promjena koje utječu na duboku transformaciju obitelji — mogla i trebala posvećivati takvom (*pre*)oblikovanju nedjelje/vikenda koje bi doista bilo u službi *kvalitetnog življenja* ljudskog i vjerničkog života svih članova obitelji. *Nedjelja* bi mogla i morala sve više i sve stvarnije postajati *danom odmora, slavljenja Boga i prijateljskih susreta u obitelji, u župnoj zajednici, u bližoj i široj životnoj sredini* općenito. *Nedjeljna bi euharistija* pak mogla i trebala postati *izvorom, središtem i vrhuncem* ne samo *molitvenog nadahnuća i stvaralaštva* u obitelji, u župnoj zajednici i životnoj sredini općenito, nego i *izvorom, središtem i vrhuncem kršćanskog života* naprosto (usp. SC 10).⁶⁴

b) Za suodgovornije i kreativnije angažiranje vjernika laika u oblikovanju *liturgijskih* i drugih *molitvenih slavlja* u *ŽUPNIM ZAJEDNICAMA* smatram mogućim i prijeko potrebnim formiranje posebnih inicijativnih *liturgijsko-molitvenih grupa/ekipa* koje će posebnu brigu voditi o *pripravi i ostvarivanju* tih slavlja te o *susretima/agapama* neposredno nakon njih.⁶⁵

U župnoj bi zajednici, osim *središnje* takve *liturgijsko-molitvene ekipe/grupe*, moglo biti i više *manjih liturgijsko-molitvenih ekipa/grupa* koje bi se formirale, na primjer, iz pojedinih vjeronaučnih i sličnih grupa mladih, starije djece i odraslih. — Unutar liturgijsko-molitvenih ekipa ili kao posebne ekipe/grupe u župnoj bi se zajednici mogle formirati: *grupa čitača, ekipa za aranžiranje (uređenje) liturgijsko-molitvenog prostora* i sl.⁶⁶

64 U nas će mnogo više brige trebati posvetiti *vjerničkom kultiviranju nedjelje/vikenda*: i na razini *teološke refleksije* i na razini *konkretne pastoralne prakse*, osobito na evangelizacijsko-katehetskim i liturgijsko-molitvenim susretima s *odraslima, mladima i s djecom*. Od naše novije već spomenute katehetske i liturgijske literature (usp. bilješku 24), posebno bih istaknuo da tom kultiviranju osobito može vrlo korisno poslužiti *Liturgijsko-pastoralni LISTIC* (ur. Mirko MATAUŠIĆ). Svojim tjednim izlaženjem i svojom otvorenosti za suradnju svih župnih zajednica (uredništvo omogućuje da svaka župna zajednica posljednju stranu LISTICA može pretvoriti u svoj »župni list«), taj LISTIC može postati još prikladnijim komunikacijskim medijem za *kultiviranje* cjelokupnog vjerničkog života i djelovanja naših kršćanskih zajednica (tim više što se vrlo praktično opermljena pojedina godišta mogu nabaviti u više kompleta s kojima se vrlo raznoliko može raditi na različitim susretima s odraslima, mladima i s djecom). — Od strane bih literature o problematici u vezi s kršćanskom kultiviranjem nedjelje/vikenda, ovdje spomenuo: A. M. ALTERMATT — Th. A. SCHNITKER (Herausgeber), *Der Sonntag. Anspruch — Wirklichkeit* — Gestalt, Festschrift für Jakob Baumgartner, Echter Verlag, Würzburg, 1986; Karl-Heinrich BIERITZ, *Das Kirchenjahr. Feste, Gedenk- und Feiertage in Geschichte und Gegenwart*, Verlag C. H. Beck, München, 1987; Gertrud WEINHOLD, *Das Gottesjahr und seine Feste*, Verlag Schnell und Steiner, München-Zürich, 1986; Hermann GARRITZMANN, Leopold HAERST i dr., *Durch das Jahr — durch das Leben*, Kösel, München. 1984.

65 Od naših teologa liturgičara, u svom teorijskom i praktičnom radu, formiranju i radu *liturgijskih inicijativnih grupa* posebnu pozornost posvećuje Bernardin ŠKUNCA.

66 U središnjoj bi se i drugim liturgijsko-molitvenim ekipama/grupama mogli angažirati mnogi naši vjernici laici (odrasli, mladi i djeca) u izboru, pripravi i izvedbi liturgijskih *čitanja*; u pripravi *homilije* te (u nekim prigodama) u njezinoj izvedbi (osobito u dijaloškom obliku); u pripravi i izvedbi *vjerničke molitve*; u pripravi i izvedbi različitih oblika *animiranja* liturgijskih i drugih molitvenih slavlja; u pripravi i izvedbi *ostalih oblika sudjelovanja* u liturgijskim/molitvenim slavljinama; u pripravi i animiranju *susreta/agapa* nakon euharistijskih i drugih liturgijskih slavlja; u *uređenju/aranžiranju* liturgijskih i drugih molitvenih prostora; u oblikovanju (stvaranju) *liturgijskog ruha* i drugih *liturgijskih predmeta-simbola*... No, za to im treba omogućiti dostatno liturgijsko-molitveno kultivi-

c) Znatno bi se više vjernika laika moglo angažirati u *glazbenom izražavanju* (pjevanju, sviranju, izboru i slušanju glazbe) u liturgijskim i drugim molitvenim slavljinama. Tako bi u mnogim našim župnim i sličnim zajednicama, osim *središnjeg pjevačkog zbora*, moglo postojati *više manjih pjevačkih zborova* u kojima bi bila angažirana mnoga djeca i mnogi mladi. Isto bi se tako mnogi mladi, djeca i odrasli mogli angažirati u *izboru glazbe*, pa i u *sviranju i pjevanju*, na nekim meditativno-molitvenim, vjeronaučnim i sličnim susretima.⁶⁷

d) Od izrazitije *liturgijskih crkvenih službi*, koje mogu vršiti vjernici laici i koje djelomično već postoje ili koje se mogu relativno lako uspostaviti u svim našim župnim zajednicama, spomenuo bih: službu *promicatelja crkvene glazbe* (orguljaš, zborovođa), službu *čitača*, službu *komentatora*, službu *kantora* (pjevača), službu *ministranta*, službu *sakristana*.⁶⁸ Stalne crkvene službe *lektora* i *akolita*, koje se za sada mogu povjeriti samo muškarcima laicima (posebnim liturgijskim obredom »uspostavljanja«), u našoj su Crkvi još uvijek vrlo rijetke iznimke.⁶⁹

ranje: *kvalitetnim uvođenjem u liturgijska/molitvena slavlja* na vjeronaučnim i drugim susretima, stručnim vodstvom u pripravi liturgijskih čitanja (angažiranjem, npr., stručno kvalificiranih osoba za interpretativno i umjetničko čitanje književnomjetničkih tekstova), stručnim vodstvom u *oblikovanju i aranžiranju prostora* (npr. angažiranjem stručnih osoba s područja likovne, scenske i srodnih umjetnosti)...

67 Očito je da *glazbeno izražavanje* u liturgijskim i ostalim molitvenim slavljinama može biti dostatno kvalitetno ako ga vode i animiraju dovoljno *stručne osobe* u pjevanju, sviranju i izboru glazbe. No, kvaliteti takvog izražavanja bitno pridonosi adekvatno *vjerničko, osobito liturgijsko-molitveno, kultiviranje* (takvo je kultiviranje prijeko potrebno, npr., svim članovima pjevačkog zbora, ali i svim sudionicima slavlja).

68 S obzirom na nedostatan broj stručno kvalificiranih »*promicatelja crkvene glazbe*« napominjem da bi se naše župne zajednice i više crkvene razine morale pobrinuti da se nadarenim mlađim vjernicima omogući studij crkvene glazbe (npr. na *Institutu za crkvenu glazbu KBF-a* u Zagrebu). Osim toga, neki bi se već postojeći glazbenici u župnim i drugim crkvenim zajednicama mogli više angažirati u liturgijskim i drugim molitvenim slavljinama, osobito ako bi im se omogućila adekvatna vjernička i eventualno crkveno-glazbena formacija (npr. u obliku redovitih susreta za vjerničko kultiviranje odraslih te na povremenim studijskim susretima pod vodstvom stručnih crkvenih glazbenika u organizaciji Instituta za crkvenu glazbu ili drugih kompetentnih crkvenih institucija). — O osposobljavanju *čitača* za kvalitetno čitanje u liturgiji/molitvi već je bilo riječi (usp. bilješku 66). — Kvalitetnim vršenjem službe *komentatora* mnogo se može pridonijeti cjelokupnom animiranju liturgijskog slavlja. — O službama *ministranta* i *sakristana* napominjem da bi se one i u našim prilikama mogle vršiti *kreativnije*, pod uvjetom, dakako, da se posebna pažnja posvećuje *vjerničkom kultiviranju* (osobito dubljim uvođenjem u euharistijsko i druga liturgijska slavlja) onih kojima se povjeravaju te službe.

69 U nas su, prema statističkim podacima koje je prikupio V. Blažević, samo u jednoj biskupiji (Koper) uspostavljene službe *lektora* (ukupno 11 osoba) i *akolita* (ukupno 8 osoba). Razloga tome sigurno ima mnogo. Osim naših posebnih crkvenih i društveno-političkih prilika, glavni je razlog tome najvjerojatnije činjenica što te službe još nisu dovoljno »*profilirane*« te činjenica što je za sada crkvenim pravom određeno da se one mogu povjeriti samo laicima *muškarcima* (usp. novi kodeks crkvenog prava, kan. 230, § 1). — O stalnim službama *lektora* i *akolita*, o privremenoj službi *čitača* (*lektora*), o službi *komentatora*, o službi *kantora* i drugim službama koje mogu vršiti laici (uključujući i žene) te o *nekim službama* zaređenih službenika, koje (kada njih nema i kada je to potrebno) isto tako mogu vršiti laici i laikinje (vršiti *službu riječi, predvoditi liturgijske molitve, krštavati i dijeliti pričest*), usp. Ferdinand KLOSTERMANN, *Die pastoralen Dienste heute*. Priester und Laien im pastoralen Dienst. Situation und Bewältigung, Veritas Verlag, Linz, 1980, osobito str. 257—280; Joseph LISTL, Hubert MÜLLER, Heribert SCHMITZ (Herausgeber), *Handbuch des katholischen Kirchenrechtes*, Verlag F. Pustet, Regensburg, 1983, osobito str. 189; Viktor B. NUIC, *Opće pravo Katoličke crkve*. Priručnik uz Zakonik kanonskog prava, KS, Zagreb, 1985, str. 84—85; Roger PARALIEU, *Guide pratique du Code de droit canonique*. Notes pastorales, Ed. Tardy, Bourges, 1985, str. 97—98.

e) Iako je o tome usputno već bilo riječi, ipak posebno ističem da bi se u oblikovanju/stvaranju crkvenih *liturgijskih prostora* i liturgijskih *predmeta-simbola* te u stvaranju i izvođenju *crkvene glazbe* mogao i morao angažirati mnogo veći broj *kulturnih djelatnika*, osobito *umjetnika*.

f) Različite *molitvene grupe/zajednice* također mogu biti povlašteno mjesto za *molitveni angažman* mnogih vjernika laika. Takvih bi molitvenih grupa/zajednica moglo biti više u većoj kršćanskoj zajednici (npr. u župi): nekih u kojima se na molitvene susrete okupljaju pretežno mladi, nekih u kojima su pretežno odrasli i starije osobe, nekih u kojima ima odraslih, mladih i djece. No, voditelji i članovi takvih grupa/zajednica trebaju voditi posebnu brigu o tome da zaista pridonese njegovanju i razvijanju *autentičnog* i *što cjelovitijeg* kršćanskog *molitvenog iskustva* te da tim iskustvom obogaćuju svoju obiteljsku i svoju širu kršćansku zajednicu (osobito župnu).⁷⁰

g) Smatram također potrebnim istaknuti da se svi vjernici laici mogu i trebaju vrlo *intenzivno angažirati* u liturgijskim i drugim molitvenim slavljima *kreativnim slušanjem* i *primanjem* (doživljajnim i spoznajnim) *Božje riječi* te *autentičnim* (iako često vrlo jednostavnim) *izricanjem vlastitog odgovora na Božju riječ*.⁷¹

3. Konkretnih *moogućnosti* za vjernički *angažman* naših laika u različitim oblicima *BRATSKOG SLUŽENJA/DJELOTVORNE LJUBAVI* također ima mnogo. *Svijest* o tim mogućnostima u naših će se vjernika sve više *buditi* i *produbljivati* što više budu *sazrijevali* u *poznavanju* i *slavljenju* vjere, sudjelujući osobito u različitim oblicima *evangelizacijsko-katehetskog vjerničkog kultiviranja* te u različitim oblicima *liturgijsko-molitvenog susretanja*. Kako smo već više puta istaknuli, *naviještanje-poznavanje vjere* (evangelizacija/kateheza) te *slavljenje vjere* (liturgija/molitva) i *življenje* («činjenje») *vjere* (dijakonija/djelotvorna ljubav) bitno su i neodvojivo međusobno povezani.

Od *konkretnijih mogućnosti* još aktivnijeg i kreativnijeg *angažmana* vjernika laika u ostvarivanju *dijakonijske dimenzije* naših crkvenih zajednica posebno bih izdvojio:

a) *Karitativno djelovanje* naših crkvenih zajednica (na župnoj i drugim razinama) — shvaćeno u prvom redu kao pružanje materijalne i zdravstvene pomoći siromašnim, bolesnim i starijim osobama — moglo bi i trebalo bi biti mnogo *redovitije, sustavnije* i *koordiniranije*. To će se, očito, moći postići ako se u takvo djelovanje uključi mnogo *veći broj vjernika laika*, među kojima treba biti osoba različitim *profesionalnih, životnih* i *vjerničkih iskustava*.⁷²

70 Usp. bilješku 23.

71 To ističem osobito zato što mi se čini da smo ponekad, a možda i često, previše skloni zaboraviti da u liturgiji/molitvi «*izvanjskom*» *angažmanu* treba prethoditi *intenzivan* «*unutarnji*» *angažman* te da se «*aktivno sudjelovanje*» u liturgiji (usp. SC 14) ne očituje samo vršenjem posebnih liturgijskih službi (odnosno posebnih lako uočljivih aktivnosti).

72 *Redovitijem, sustavnijem* i *koordiniranim karitativnom djelovanju* u župnim i drugim crkvenim zajednicama mnogo može pridonijeti organiziran i ekipan *angažman* više članova tih zajednica, što uključuje i minimum *pastoralne administracije* u tom pogledu (npr. uspostavljanjem i prikladnim vođenjem *kartoteke* s odgovarajućim podacima o osobama

b) Jedna od vrlo konkretnih mogućnosti *dijakonijskog* (ili bolje: evangeli- zacijsko-dijakonijskog) angažmana vjernika laika jest pružanje pomoći u *odgoju i obrazovanju* (općeljudskom i vjerskom) djece, mladih i odraslih u *obiteljskoj, žup- noj i drugim zajednicama*. Mogućnosti za to ima zaista mnogo: »čuvanje« (zapravo odgoj) *djece* u zaposlenih, bolesnih ili zbog drugih razloga odsutnih roditelja; pružanje (nenametljive) pomoći u *odgoju djece i mladih* fizički, mentalno ili afek- tivno *hendikepiranih*; pomaganje *djeci i mladima* u njihovim teškoćama u vezi sa *školskim obvezama* (npr. davanjem instrukcija); sudjelovanjem u vođenju različi- tih oblika općeljudskog i *vjerničkog kultiviranja* djece, mladih, odraslih i starijih osoba na obiteljskim, međuobiteljskim, župnim, međužupnim i drugim susre- tima...⁷³

c) Znatne mogućnosti dijakonijskog angažmana za naše vjernike laike postoji ta- kođer u različitim oblicima sustavnije i koordiniranije *pastoralne konzultacije* te različitim oblicima spontanog ili organiziranog *prijateljskog i bratskog susretanja* s osamljenim, marginaliziranim, bolesnim i starijim osobama. Među takve pripada- ju ne samo mnogi *bolesnici i starci*, nego i velik broj *odraslih* (mlade i srednje dobi), *mladih i djece*, posebno kada se nađu u *kriznim situacijama* (osobito zbog bolesti, zbog smrti rodbine i prijatelja, zbog profesionalnih i drugih životnih ne- uspjeha, zbog bačenosti »na rub« ili »izvan ruba« obiteljskog i društvenog života, zbog bračnih i obiteljskih problema, zbog vjerskih i sličnih problema koji se tiču smisla života, i dr.).

U *pastoralnoj konzultaciji* (koja u sebi uključuje psihološki, psihoterapijski i duhovno-vjernički, a češće i medicinski, socijalni, pravni i druge aspekte) mogli bi se i trebali angažirati mnogi vjernici laici različitih *profesionalnih, vjerničkih i dru- gh životnih profila*.⁷⁴

kojima je potrebna pomoć). Takav će pristup karitativnom djelovanju omogućiti, s jedne strane, da se dostatna briga može posvetiti *svim članovima zajednice* kojima je potrebna pomoć i, s druge strane, omogućit će se *koordinirana suradnja s drugim crkvenim zajed- nicama* (župnima, dekanatskim, biskupijskim, redovničkim i drugima).

73 Središnja *pastoralno-karitativna ekipa*, osobito njezina »jezgra« iz župnog pastoralnog vijeća, posebnu bi brigu trebala voditi o tome da se *konstatira* kakvo je u tom pogledu stan- je u župi, tj. *kome* bi sve trebalo pomoći i *tko* bi sve u tom pogledu mogao i želio pomoći. Ta bi se ekipa isto tako na poseban način trebala pobrinuti da *nenametljivo* (ali što uspješ- nije) »*koordinira*« takve oblike pastoralno-karitativnog djelovanja (nastojeći osobito da nitko ne bude zaboravljen i da se nitko ne bi osjećao zapostavljenim u odnosu na druge članove zajednice).

74 Treba priznati da se u nas, ni *teorijski ni praktično*, još nije dostatno razvila *pastoralna konzultacija* kao jedna od vrlo važnih grana suvremene *pastoralne teologije* i kao jedna od bitnih dimenzija suvremene *pastoralne prakse* (vidi o tome bilješku 28). U tom će pog- ledu stoga trebati temeljito *reformirati redoviti pastoralno-teološki studij* na našim teološkim i sličnim učilištima te pružiti mogućnost odgovarajuće *permanentne formacije* našim pastoralnim djelatnicima. No, da bi se to moglo ostvariti, bit će isto tako potrebno uspostaviti *interdisciplinarnu suradnju između teologa* (osobito stručnjaka iz pastoralne teologije, katehetike i religiozne pedagogije) i stručnjaka različitih *antropoloških disciplina* (osobito psihologa, psihoterapeuta, zdravstvenih i socijalnih radnika i pravnika). U tu bi svrhu trebalo organizirati intenzivne *interdisciplinarne seminare* i slične studijske su- sreće, a s vremenom i prikladne oblike *sustavnijeg studija* za osposobljavanje u *pastoral- noj konzultaciji*. U vezi s time napominjem da u nas ima već više osoba osposobljenih u tom pogledu (nekoliko je naših svećenika, na primjer, završilo četverogodišnji studijski program s područja pastoralne konzultacije i kršćanske pedagogije pod nazivom »Bera- tende Seelsorge und Christliche Pädagogik«, što ga, u interdisciplinarnoj suradnji, od 1976. godine organiziraju Institut za pastoralnu teologiju Teološkog fakulteta iz Graza i Institut za integrativnu terapiju i integrativnu pedagogiju iz Düsseldorfa).

d) Angažman vjernika laika u pružanju *materijalno-financijske pomoći* za formaciju i održavanje *pastoralnih djelatnika* (svećenika, redovnika, redovnica i laika) te za izgradnju, opremanje i održavanje liturgijskih, vjeronaučnih i drugih *pastoralnih prostora, mogao bi biti mnogo motiviraniji, inicijativniji i kreativniji* kada bi im se omogućilo da *osobnije i suodgovornije* sudjeluju u *planiranju i ostvarivanju* aktivnosti svoje crkvene zajednice, za koje treba predvidjeti materijalna i financijska ulaganja. U tu je svrhu, na primjer, u župnim zajednicama potrebno formirati kvalitetna *župna ekonomska vijeća i različite ekipe* organizacijsko-tehničkog karaktera.⁷⁵

e) Isto bi se tako, i dosljedno tome, mnogi vjernici laici mnogo *motiviranije, inicijativnije i kreativnije* mogli angažirati *osobnim radom* (fizičkim, intelektualnim i drugim) u svojoj crkvenoj zajednici: mnogo bi spremnije i uspješnije mogli dio svojih sposobnosti i svoga vremena pokloniti ne samo svome pastoralnom centru i njegovu vodstvu, nego i svim pripadnicima zajednice. No, za to je prijeko potrebno pronaći načine da se *otkriju* odgovarajuće *sposobnosti i spremnost* mnogih u zajednici da se u tom pogledu angažiraju, ali i adekvatno *vrednovati* takve oblike vjerničkog angažmana.⁷⁶

f) Iako je o tome usputno već bilo riječi, i to u više navrata, ovdje bih još jednom posebno istaknuo da će vjernički *angažman laika u dijakonijskoj dimenziji* crkvene zajednice moći doći do punijeg izražaja ako se mnogi od njih angažiraju u različitim oblicima *ekipnog rada* u svrhu boljeg i stručnijeg animiranja i koordiniranja dijakonijske djelatnosti: u *središnjoj karitativno-pastoralnoj ekipi*, u *ekipi za karitas* (u uobičajenom značenju te riječi), u *ekipi za pastoralnu konzultaciju* (npr. za bračno i obiteljsko savjetovanje, za konzultaciju mladih, i dr.), u *ekipi za odgoj*, zatim u *župnom ekonomskom vijeću*, u *središnjoj organizacijsko-tehničkoj ekipi*, u *građevinsko-tehničkoj ekipi/odboru*, u *ekipi za vođenje administracije*, u *ekipi za vođenje domaćinstva i održavanje pastoralnog centra*, i sličnim ekipama.⁷⁷

4.

Koinonijska/komunijska dimenzija crkvene zajednice, kako smo istaknuli već na početku i konkretnije vidjeli tijekom cijelog izlaganja, *ostvaruje se zapravo kreativnim ostvarivanjem* ostalih triju njezinih dimenzija: *evangelizacije/martirije, liturgije/molitve, dijakonijske/djelotvorne ljubavi*. No, crkvene će se zajednice još mnogo uspješnije ostvarivati u svojoj koinonijskoj dimenziji (a time i u svim ostalim temeljnim dimenzijama) ako se posebna briga posvećuje kvalitetnom i

75 Osim u *župnom ekonomskom vijeću* (nekadašnjem crkvenom odboru), koje moraju imati sve župne zajednice (usp. novi crkveni zakonik; kan. 537), smatram korisnim i potrebnim da se više vjernika laika angažira u odgovarajućim ekipama za izvršavanje različitih zadataka koji se odnose na materijalno-financijske aktivnosti u župi: npr., *građevinsko-tehnička ekipa/odbor, ekipa za vođenje administracije, ekipa za vođenje domaćinstva i održavanje pastoralnog centra*, i dr. — *Župno ekonomsko vijeće* (sa svojim eventualnim *financijskim odborom*) posebnu bi brigu, među ostalim, trebalo voditi o *financiranju studija/formacije vjernika laika* za pastoralne djelatnike te za njihovo dostatno *honoriranje* ako se punim radnim vremenom ili velikim dijelom svoga vremena bave pastoralnom djelatnošću.

76 Usp. u vezi s time bilješke 28 i 75.

77 O ekipnom će radu još biti riječi. — U vezi s time usp. i bilješke 73, 75 i 76.

kreativnom *VOĐENJU/ANIMIRANJU* cjelokupnog života i djelovanja *CRKVE-NE ZAJEDNICE*, angažirajući u takvo vođenje i animiranje i velik broj *vjernika laika*.

Mogućnosti su za takav angažman vjernika laika *velike*, iako je situacija s obzirom na njihov sadašnji angažman u tom pogledu, kako smo vidjeli, zaista loša. Na *neke* ću od *tih mogućnosti* ovdje posebno *podsjetiti*, sažimajući zapravo i sustavno iznoseći mnoge elemente što sam ih već iznio tijekom izlaganja (osobito o angažmanu vjernika laika u različitim oblicima *ekipnog rada* te o njihovu angažmanu u vršenju različitih *crkvenih službi*). Pritom ću posebno imati pred očima takav njihov angažman u *ŽUPNIM ZAJEDNICAMA*, ali ne ispuštajući iz vida ni mogućnosti takva njihova angažmana na *ŠIRIM CRKVENIM RAZINAMA*.

a) Sudjelovanjem u radu *župnog pastoralnog vijeća*, koje Koncil i novi Zakonik kanonskog prava preporučuju da se osnuje kao središnje savjetodavno tijelo župne zajednice (usp. AA 26 i kan. 536), znatan bi broj vjernika laika mogao pridonijeti kvalitetnom animiranju i vođenju cjelokupnog života i djelovanja svojih župnih zajednica. Ipak, takav će se njihov doprinos moći ostvarivati jedino uz *uvjete* da se dostatno *preciziraju* i primjereno *raspodijele* mnogostruki *zadaci* vijeća te da se *svi članovi vijeća* (uključujući i župnika s njegovim najbližim suradnicima iz užeg pastoralnog tima) *trajno osposobljavaju* za sve kreativniji *ekipan rad*, i za sve kvalitetnije *zajedničko življenje* svoje vjere.

U vezi s potrebom *preciziranja* i primjerene *raspodjele* višestrukih *zadataka* među članovima župnog pastoralnog vijeća, smatram korisnim i potrebnim da se unutar vijeća, osim užeg *pastoralnog tima* (župnik, kapelan, kateheta, katehista i drugi najbliži suradnici), formira više međusobno povezanih *odbora/manjih ekipa* koji bi bili »*jezgre*« različitih *središnjih župnih radnih ekipa*: evangelizacijsko-katehetske, liturgijsko-pastoralne, karitativno-pastoralne, ekipe za pastoralnu komunikaciju, organizacijsko-tehničke ekipe i župnog ekonomskog vijeća (»*jezgra*« župnog ekonomskog vijeća, koja bi bila sastavnim dijelom župnog pastoralnog vijeća, mogla bi se zvati ekonomsko-financijskom ekipom/odborom). Te bi se »*jezgre*« (ekipe/odbori) sastojale od glavnog koordinatora rada i više animatora spomenutih središnjih župnih ekipa (svaka bi »*jezgra*« mogla imati 3-7 članova, ovisno o veličini župnog vijeća; ista bi osoba iznimno mogla biti u više »*jezgri*«/odbora).⁷⁸

S obzirom na potrebu *trajnog formiranja* (stručnog, općeljudskog i vjerničkog) svih članova župnog pastoralnog vijeća, naglasio bih da bi naša teološka, katehetska i slična učilišta te naši centri, stručne ekipe i druge ustanove za formaciju *pasto-*

78 U statutima odnosno pravilnicima/poslovniciama postojećih župnih vijeća u nas te u našoj literaturi o tim vijećima, govori se o različitim njihovim *sekcijama* ili *odjelima*. Osobno radije govorim o formiranju manjih radnih ekipa (*»jezgri«* središnjih župnih ekipa) da bi se istaknula važnost dobro preciziranog i dobro raspodijeljenog *ekipnog rada* župnog pastoralnog vijeća te da bi se naglasilo *dinamično* nasuprot *statičnom* shvaćanju i konkretnom ostvarenju toga rada. — O zadacima, ustrojstvu i djelovanju župnog pastoralnog vijeća, usp. Živan BÉZIC, *Suvremena župa*, izd. Služba Božja, Makarska, 1987, str. 124—135; usp. također od istog autora *Pastoralni radnik* (Katolička pastoralka), sv. I, HKD sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1982, str. 227—231. — Od objavljenih statuta, pravilnika i poslovnika župnog pastoralnog vijeća u nas, po svojoj se razrađenosti posebno ističe »*Pravilnik i poslovnik rimokatoličkih crkvenih općina Subotičke biskupije*«, izd. Biskupski ordinarijat, Subotica, 1980, 50 str. (taj Pravilnik i poslovnik, dakako, treba uskladiti s novim crkvenim pravom).

ralnih djelatnika morali tome posvećivati mnogo veću brigu, nudeći osobito *adekvatne studijske modele* (sadržajno i metodički/komunikacijski) za takvu formaciju.⁷⁹ Osim toga, bilo bi potrebno *svim članovima* župnog pastoralnog vijeća što prije omogućiti adekvatno *općeljudsko* (osobito komunikacijsko) i *vjerničko kultiviranje*: na župnim, međuzupnim i, eventualno, na biskupijskim i međubiskupijskim razinama.⁸⁰

b) U spomenutim *središnjim župnim ekipama* na vrlo bi se intenzivan, kreativan i primjeren način mogao angažirati još mnogo veći broj vjernika laika u našim župnim zajednicama.⁸¹

U vjernički zrelijim i pastoralno razvijenijim župnim zajednicama središnje će se ekipe posve prirodno granati u *više manjih* (ili jednako velikih) *ekipa/grupa*. Navodimo *različite mogućnosti* takvoga *grananja* pojedinih *središnjih ekipa*.⁸²

— *Evangelizacijsko-katehetska ekipa* sastojala bi se od »jezgri« (tj. od koordinatora, odnosno voditelja i animatora) *više ekipa/grupa*: za rad s odraslima, za rad s mladima, za rad s djecom, za katekumene, za obiteljski pastoral, za rad sa starijim i bolesnim osobama, za rad s hendikepiranim osobama, za misije, i dr.⁸³

— *Liturgijsko-pastoralna ekipa* također bi se mogla granati u *više inicijativnih liturgijsko-molitvenih i drugih ekipa/grupa*: inicijativne grupe/ekipe koje su pre-

79 Adekvatnu bi *formaciju* za *ekipama rad* u životu i djelovanju crkvene zajednice (tj. za kvalitetno vođenje različitih grupa/ekipa i za kreativno sudjelovanje u njihovu životu i radu) trebalo omogućiti *svim pastoralnim djelatnicima* (svećenicima, redovnicama, redovnicima, laicima) već tijekom njihova *redovitog studija*. To bi im također trebalo trajno omogućavati i kasnije u različitim oblicima njihove *permanentne formacije*. — S tim u vezi treba napomenuti da neke naše ustanove u stanovitoj mjeri već omogućuju takvu redovitu i trajnu formaciju: na primjer *Katehetski institut KBF-a u Zagrebu* u svom Odsjeku za redoviti studij i Odsjeku za izvanredni studij (uskoro će takve mogućnosti također biti ostvarene u njegovu Odsjeku za permanentnu formaciju i Odsjeku za postdiplomski studij), zatim *Katehetsko vijeće BKJ* preko Stalnog odbora za Katehetske ljetne škole te *Katehetska radna ekipa »SYMBOLON«* iz Novog Zagreba (Odra) preko svojih intenzivnih višednevnih seminara.

80 Za *članove župnog pastoralnog vijeća* moguće je i potrebno organizirati *povremene susrete* (po mogućnosti višesatne) za njihovo *vjerničko i osnovno teološko kultiviranje* na župnoj i međuzupnoj razini. No, bilo bi korisno i potrebno za njih ponekad organizirati jednodnevne i višednevne intenzivne *susrete seminarskog tipa*, prikladne osobito za razvijanje njihovih *komunikacijskih i animatorskih sposobnosti*.

81 Ako bi, u brojčano osrednjim i većim župama, *župno pastoralno vijeće* imalo oko 20-30 članova te ako bi u svakoj od *šest* spomenutih *središnjih ekipa* bilo po 20-tak članova, na taj bi se način u takvim župnim zajednicama vrlo aktivno moglo angažirati čak *stotinjak* osoba (neki bi se, razumljivo, mogli angažirati u više ekipa, ali vodeći ipak računa o tome da to većini neće biti lako ostvarivo zbog obiteljskih, profesionalnih i drugih razloga).

82 U *središnjim ekipama* i *drugim ekipama/grupama*, na koje se one granaju, neki bi članovi mogli biti *stalni* (odnosno stalniji), a neki bi mogli biti samo *privremeni* (npr. na jednu ili nekoliko godina) ili *povremeni suradnici*. Na taj bi se način omogućilo svakom da se angažira na vlastitu mjeru te bi se izbjegle opasnosti takva angažmana nekih vjernika koji bi ih pretjerano opterećivao i dovodio u pitanje njihove obiteljske, profesionalne i druge obaveze. — Svakako, u središnjim bi se i drugim ekipama/grupama moglo vrlo aktivno i kreativno angažirati na *stotine* vjernika laika u našim župnim zajednicama. Uz uvjet, dakako, da im se omogući dostatna *redovita i trajna općeljudska*, vjernička i stručna *formacija*. Za neke od njih u tom pogledu vrijedi ono što je već rečeno o pastoralnim djelatnicima (usp. bilj. 79), a za sve vrijedi ono što je rečeno za članove župnog pastoralnog vijeća (usp. bilj. 80).

83 O tome što bi vjernici laici mogli raditi kao članovi središnje i drugih evangelizacijsko-katehetskih ekipa, vidi ono što je već rečeno pod II, 1b s pripadnim bilješkama 50-54.

težno sastavljene od odraslih ili od mladih ili od djece, grupe/ekipe s različitim zadacima (npr. za pripravu nedjeljnih euharistijskih slavlja, za slavljenje krštenja ili drugih sakramenata, grupa čitača), središnji pjevački zbor i drugi zborovi (dječji zbor, zbor mladih), ekipa za uređenje/aranžiranje liturgijsko-molitvenog prostora, i sl.⁸⁴

— *Karitativno-pastoralna ekipa* mogla bi koordinirati mnoge oblike dijakonij-skog djelovanja župne zajednice. Zato bi se sastojala od više manjih ekipa koje bi bile »jezgre« oko kojih bi se formirale, na primjer, ove ekipe: ekipa za karitas (u uobičajenom značenju riječi), više ekipa za pastoralnu konzultaciju (npr. za bračno i obiteljsko savjetovanje, za konzultaciju mladih, teško bolesnih, osamljenih i starijih osoba, i dr.), ekipa za odgoj, i sl.⁸⁵

— *Ekipa za pastoralnu komunikaciju* također bi svoju djelatnost mogla vršiti preko više proširenih ekipa-»jezgri«: ekipa za tisak, ekipa za uređivanje župnog lista i redigiranje pastoralnih pisama, ekipa za usmenu komunikaciju unutar župne zajednice, ekipa za komunikaciju s manjim grupama/zajednicama unutar župne zajednice, ekipa za komunikaciju s drugim zajednicama (župnim, vjerskim nekatoličkim, vjerskim nekršćanskim, i drugim), ekipa za hodočašća, i dr.⁸⁶

— *Organizacijsko-tehnička ekipa* isto bi se tako mogla sastojati od više manjih ekipa-»jezgri« koje bi se mogle proširiti u građevinsko-tehničku ekipu, ekipu za vođenje administracije, ekipu za vođenje domaćinstva i održavanje pastoralnog centra, i dr.⁸⁷

— *Župno ekonomsko vijeće* (kojega bi vodstvo i nekoliko članova moglo sačinjavati ekonomsko-financijsku ekipu-»jezgru« župnog pastoralnog vijeća) možda bi se također moglo granati u nekoliko ekipa/odborna, ovisno o veličini župe i konkretnim potrebama s obzirom na njezino materijalno-financijsko stanje.⁸⁸

Očito, sve bi se spomenute središnje i druge *ekipe/grupe* morale *čuvati* pastoralnog »tehnicizma« i »birokratizma« te nezdravog *konkurentnog postavljanja* prema društvenim i drugim crkvenim strukturama. One će zato posebno trebati bdjeti nad time da u njihovu formiranju i radu u prvome planu uvijek budu specifično *vjermički ciljevi* (osobni i komunitarni), da se najveća briga posvećuje trajnom općeljudskom, vjermičkom i stručnom *kultiviranju* svih njihovih članova te da se zadovolje *minimumom strukture/organizacije* i da teže za *maksimumom kreativnosti*.

c) Da bi župno pastoralno vijeće (na čelu s užim pastoralnim timom), župno ekonomsko vijeće, i druge središnje župne ekipe (s više drugih ekipa/grupa) te različita vijeća/ekipe na biskupijskim i drugim crkvenim razinama mogli zaista kreativno i uspješno pridonositi ostvarivanju istinskog *zajedništva* i *kreativnosti* u svim dimenzijama života i djelovanja naših *crkvenih zajednica*, prijeko je potrebno da se u

84 Usp. bilješke 65-67 i dijelove teksta na koje se one odnose.

85 O tome što bi radili članovi takvih ekipa, vidi pod II, 3, a, b, c, f, s pripadnim bilješkama 72-74 i 77.

86 Ekipa za hodočašća, očito, mogla bi se zamisliti i kao jedna od proširenih ekipa-»jezgri« središnje liturgijsko-pastoralne ekipe.

87 Usp. bilješke 75 i 77 te dijelove teksta na koje se one odnose.

88 Usp. ibidem.

tim zajednicama mnogo *veći broj vjernika laika angažira* (stalno, privremeno ili povremeno, potpuno ili djelomično) u vršenju različitih *crkvenih službi*. U nekim crkvenim zajednicama stanovite mogućnosti za to već postoje, a neke će trebati što prije stvoriti.⁸⁹

Posebno bih istaknuo važnost angažmana vjernika laika u onim *crkvenim službama* koje na osobit način pridonose boljem animiranju i vođenju glavnih aspekata života i djelovanja crkvene zajednice. Od takvih bih crkvenih službi ovdje ponovno spomenuo one kojih bi voditelji trebali biti članovi *užih pastoralnih timova* te *glavni koordinatori i animatori* središnjih i drugih ekipa (vijeća, timova, grupa) na župnoj i drugim crkvenim razinama: na primjer, *katehete/katehistice* i drugi stalniji *pastoralni suradnici, promicatelji crkvene glazbe, lektori/čitači, animatori liturgijskih slavija* (komentatori, kantori, i dr.), *teolozi* i drugi *stručnjaci* (u nastavnoj i drugim službama), *stručni savjetnici* i *stručni suradnici* u vršenju specifičnih zadataka u različitim vijećima, ekipama i drugim crkvenim formalnim i neformalnim ustanovama na župnoj i drugim razinama.

Ipak, valja imati na umu da ćemo u našim *crkvenim i društvenim prilikama* još dugo nailaziti na *velike teškoće* upravo u nastojanju da se stanje bitno promijeni s obzirom na angažman većeg broja vjernika laika u vršenju raznolikih crkvenih službi. Te bih teškoće svrstao u tri glavne skupine: one koje se tiču promjene *mentaliteta* (u Crkvi i društvu), one u vezi s potrebnim općeljudskim, duhovno-vjerničkim i stručnim *kvalitetama* nositelja tih službi, i one koje se odnose na *materijalno-finanjsko stanje* crkvenih zajednica i onih koji se u njima žele angažirati. No, te nas teškoće ne bi smjele obeshrabrili. Naprotiv, one bi trebale biti još jedan razlog više da se predanije i s više povjerenja u stvaralačku snagu Božjega Duha zajednički založimo za što bolje prepoznavanje »znakova vremena« i za što kreativnije pronalaženje putova da se spomenute teškoće postupno prevladaju. Pritom je, dakako, potrebno trajno imati pred očima da se navedene *teškoće* moraju i mogu samo *istodobno prevladavati*, dajući ipak stanovitu *prednost* razvijanju i trajnom kultiviranju općeljudskih, vjerničkih i stručnih *kvaliteta* pastoralnih djelatnika i drugih nositelja crkvenih službi. Problemi vezani uz promjenu *mentaliteta* i oni koji su povezani s *materijalnim teškoćama*, mnogo će se lakše rješavati kada crkvenoj i društvenoj zajednici bude *očitiije* da ima onih koji su dovoljno *spremni* i *spособni* uložiti svoj život u izgradnju Božjega kraljevstva, u ostvarivanje doista *humanijeg* i uistinu *novoga Božjega svijeta*.

d) *Ne ulazeći u pojedinosti i imajući na umu ono što sam već rekao o odnosu većih* (npr. župâ) *i manjih crkvenih zajednica/grupa* (npr. vjeronaučnih grupa/zajednica, duhovno-molitvenih ili evangelizacijsko-molitvenih grupa/zajednica, redovničkih zajednica i tzv. svjetovnih instituta, i sl.), u ovom bih kontekstu samo napomenuo da će se teškoće u tom odnosu moći prevladavati tim uspješnije i kreativnije što se voditelji i članovi i jednih i drugih zajednica (»klasičnih« i novijih) budu više imali prilike *osobno osvjedočiti* što to znači doista *zajednički učiti kršćanski vjerovati i kršćanski živjeti* (zajednički vjeru poznavati-svjedočiti, slavi-

89 O sadašnjem stanju te o postojećim mogućnostima u nas u tom pogledu, usp. osobito dijelove teksta pod I, 3-6 te II, 1 b-c, 2 b-e, 3 a-f, s bilješkama 25-27, 34-35, 38, 41-46, 50-60, 67-69, 74-77.

ti i živjeti). Tada će se *dijalog* između većih i manjih zajednica ne samo »govoriti«, nego će se on u prvom redu »činiti«. A to će se »činjenje« dijaloga najuvjerljivije moći ostvarivati ako se, s jedne strane, voditelji i članovi manjih (neformalnih i drugih) zajednica uključe u različite oblike ekipnoga rada u životu i djelovanju veće zajednice, te ako se, s druge strane, voditelji i članovi većih zajednica otvore intenzivnijem življenju vjere u manjim zajednicama onoga tipa koji najviše odgovara njihovim općeljudskim i vjerničkim senzibilitetima. Tada će se i jedni i drugi iskustveno uvjeriti da u većoj kršćanskoj zajednici moraju postojati manje grupe/zajednice kao »rasadišta« istinskog kršćanskog *zajedništva*, ali da je isto tako za razrastanje, sazrijevanje i produbljivanje toga zajedništva prijeko potrebna veća crkvena zajednica kao »*zajedništvo zajedništava*«.

III. NAJHITNIJI ZADACI

Nakon prikaza *situacije* i konkretnijih *mogućnosti/perspektiva* s obzirom na *angažman vjernika laika* u životu i djelovanju naše Crkve, kratko bih iznio, u obliku *zaključnih sugestija*, neke *najhitnije zadatke* što bismo ih u tom pogledu trebali poduzeti. Time bih posebno želio istaknuti koje mi se od navedenih *mogućnosti* u našoj situaciji čine *najperspektivnijima* i koji mi *uvjeti* za njihovo ostvarenje izgledaju *najprioritetnijima*.

1. *Vrednovati* u naših pastoralnih djelatnika i svih naših vjernika ono što u tom pogledu već *postoji*. Umjesto neplodnog jadikovanja i pretjeranog kulpabiliziranja sebe i drugoga, potrebno je okrenuti se oko sebe te, usprkos dosadašnjim neuspjesima, najprije dobrohotno i radosno zapaziti i *uvažiti* ono što je već netko učinio ili počeo ostvarivati, da bismo bili sposobniji, nadahnjujući se jedni drugima, »sanjati« o boljemu i založiti se, pojedinačno i zajednički, da bi naše želje i naši »snovi« više postali stvarnost.

2. No, vrednovati znači i *kritički analizirati* postojeće *stanje* u vlastitoj crkvenoj zajednici i u cjelini naše i opće Crkve.

3. Pronaći najuspješnije putove (u evangelizacijsko-katehetskom, liturgijsko-molitvenom, dijakonijskom i koinonijskom djelovanju svoje zajednice) za buđenje i produbljivanje *svijesti* o *identitetu Crkve*, odnosno o *vlastitom kršćanskom identitetu* s obzirom na ostvarivanje svoga kršćanskog poziva i poslanja sudjelovanjem u raznolikim oblicima života i djelovanja vlastite crkvene zajednice. *Nosioci* i *sudionici* (»subjekti« i »objekti«) takvoga *procesa osvješćivanja* (usp. proces »koscijentizacije« u Latinskoj Americi) trebali bi biti svi kršćani, ali u prvom redu *sadašnji pastoralni djelatnici*: biskupi, svećenici, redovnice i najangažiraniji vjernici laici.

4. U evangelizacijsko-katehetskom djelovanju *težište* treba staviti na *vjernički rast odraslih* i *mladih* te na njihovo *osposobljavanje za odgojitelje u vjeri*, ali ne zaboravljajući da *istodobno* treba veliku brigu posvećivati *odgoju djece u vjeri* kao i trajnom *vjerničkom kultivanju starijih osoba*.

90 Zanimljivo je napomenuti da su u Latinskoj Americi osvješćivanje (»koscijentizaciju«), iz kojega su nastale tisuće i tisuće vrlo živih kršćanskih zajednica (i tijekom kojega se razvila teologija, pedagogija i kateheza oslobođenja), izveli najosvješćeniji svećenici, redovnici, redovnice, laici i biskupi.

5. Među *odraslima* posebnu pažnju treba posvećivati trajnom vjerničkom sazrijevanju *roditelja/suprugâ* mlađe i srednje životne dobi, a među *mladima* onima koji se *pripremaju za brak*.

6. *Nedjeljnoj bi euharistiji* — i u vezi s time kvalitetnom oblikovanju *nedjelje/vikenda* — u cjelokupnom životu i djelovanju kršćanske zajednice trebalo dati *središnje mjesto*. To bi moralo doći do izražaja u zajedničkoj i pojedinačnoj pripravi i ostvarivanju nedjeljne/blagdanske euharistije te u susretima/agapama nakon nje.

7. Najveću brigu treba posvetiti osposobljavanju odraslih, mladih i djece za kreativno oblikovanje *obiteljske molitve* koja se nadahnjuje *liturgijskom* i *biblijskom* molitvom, ugrađujući u to oblikovanje kvalitetne *tradicijom provjerene molitve*, ali i *novije oblike* meditativno-molitvenog preuzetog ili spontanog izražavanja.

8. *Evangelizacija* i *trajan odgoj* odraslih, mladih i djece u *vjeri* treba da se stalno »događa« u nerazdvojivoj *povezanosti* sa *slavljenjem vjere* u *liturgiji/molitvi* te sa *življenjem* (»činjenjem«) *vjere* u različitim oblicima *djelotvorne ljubavi* (»bratskog služenja«).

9. *Temeljito obnoviti Crkvu* u njezinoj evangelizacijskoj, liturgijskoj i dijakonij-skoj dimenziji, moguće je ako se *istodobno* (a često i prethodno) počnu događati *duboke promjene* u njezinoj koinonijskoj/komunijskoj dimenziji u smislu kvalitetnijeg i kreativnijeg *animiranja* i *vođenja* cjelokupnog njezina života i djelovanja. Zato među najprioritetnije zadatke pripada ostvarivanje *najhitnijih strukturnih promjena* u našim crkvenim zajednicama, osobito uvođenjem adekvatnih oblika kvalitetnog i kreativnog *ekipnog rada*. U formiranju i radu različitih »*struktura*« koje omogućuju ekipno/timsko animiranje i vođenje života i djelovanja zajednice, prednost treba dati najtemeljnijima: *pastoralnom timu* (koji sačinjavaju župnik i njegovi najbliži suradnici), *župnom pastoralnom vijeću*, »*središnjim*« *pastoralnim ekipama* i *župnom ekonomskom vijeću*.⁹¹

10. Posebnu brigu treba posvećivati pozitivnom razvijanju odnosa između *župnih zajednica* i *manjih* (»*bazičnih*«) *grupa/zajednica* u međusobnom poštivanju, uvažavanju i uzajamnom nadahnjivanju. Manje bi se zajednice, osobito u našim prilikama, trebale što *skladnije* i što *kreativnije ugrađivati* u cjelinu života i djelovanja župnih i drugih većih crkvenih zajednica.

11. Među najprioritetnije i najhitnije zadatke pripada kvalitetna *redovita* i *permanentna formacija* stalnih, privremenih i povremenih *pastoralnih djelatnika* i drugih nositelja *crkvenih službi*. U različitim oblicima njihove formacije najveću pozornost treba posvećivati što *cjelovitijem oblikovanju* njihovih općeljudskih, duhovno-vjerničkih i stručnih *kvaliteta*, osobito razvijanju njihovih općeljudskih i vjerničkih *komunikacijskih* i *animatorskih sposobnosti*. A pritom se nikako ne

91 Što se tiče vremenskog redoslijeda u formiranju ekipa/timova, najprije bi svakako trebalo da se dobro »uigra« uži *pastoralni* tim (najbliži suradnici na čelu sa župnikom). U vezi s pitanjem treba li najprije formirati *župno pastoralno vijeće*, a tek onda *ostale ekipe*, općenito bih odgovorio da je najbolje da se to formiranje događa *istodobno*, ali bih u praksi vrlo često dao vremensku prednost formiranju različitih *manjih ekipa/grupa*, kako bi se stvorili *preduvjeti* za formiranje kvalitetnog župnog pastoralnog vijeća (ljudi bi se bolje upoznali radeći i bivajući zajedno u različitim manjim grupama/ekipama).

smije zaboraviti da se ljudski i vjernički *komunicirati* u prvom redu može *naučiti* autentično *komunicirajući*.⁹²

* * *

Sasvim *na kraju*, sažimajući odgovor na naše glavno pitanje, najkraće bih ustvrdio: *angažman vjernika laika* u životu i djelovanju *naše Crkve* ima *šansi*, ima *izgleda*, ima *perspektiva*. Najviše zato što je svatko od nas već primio *Duha uskrslog Krista*, čijom smo snagom i mi već »*su-uskrsli*«. A biti »*uskrišen*« Kri-stovim Duhom znači imati sposobnosti i snage za *razmicanje* i *prekoračenje grani-ca* naše neosviještenosti, sputanosti i okoštalosti.

Zato mi dopustite da ovo izlaganje završim čitanjem kratkoga teksta kardinala SUIENSA o tome *zašto smijemo biti ljudi nade*:

ZAŠTO SAM ČOVJEK NADE?

Zato što vjerujem

da je Bog nov svakim jutrom,

da i u ovom trenutku stvara svijet,

a ne vjerujem u neku maglovitu i zaboravljenu prošlost...

Ja sam čovjek nade, ne zbog ljudskih razloga...

Nego jednostavno — jer vjerujem da je Duh Sveti na djelu u Crkvi i u svijetu, znao to svijet ili ne.

Ja sam čovjek nade jer vjerujem

da je Duh Sveti zauvijek Duh Stvoritelj,

koji svakoga jutra onome koji ga prima

daje novu slobodu i dobru mjeru radosti i pouzdanja.

(...)

Nadati se — to je dužnost, a ne luksuz.

Nadati se — to ne znači sanjariti, upravo obratno:

nadom ćemo snove preobraziti u stvarnost.

Blaženi koji se usuđuju sanjati

a spremni su platiti cijenu

da njihov san u životu postane stvarnost.

(citirano prema katekizmu *SNAGOM DUHA*, str. 43)

92 Takvo je razvijanje *komunikacijskih* i *animatorskih sposobnosti* u *pastoralnih djelatnika* (svćenika, redovnika i redovnica, laika i laikinja) moguće ostvarivati ako im se, već tijekom njihova redovitog studija i kasnije u različitim oblicima permanentne formacije, omogući da *uče komunicirati stvarno komunicirajući s konkretnim osobama*, različitim po dobi, spolu, senzibilitetima, sposobnostima, naobrazbi, profesiji, stilu života te po vjerskome znanju i vjerničkoj zrelosti.

RÉSUMÉ

Perspectives de l'engagement des laïcs dans la vie et dans l'activité de l'Église catholique en Yougoslavie

Après avoir esquissé, dans une première partie de cet article, la situation actuelle concernant l'engagement des laïcs dans toutes les dimensions fondamentales de la communauté ecclésiale (martyria/connaissance-témoignage de la foi, liturgia/célébration de la foi, diakonia/incarnation de la foi dans le service fraternel, koinonia/animation et promotion de la communion dans la communauté de foi), l'auteur montre, dans une deuxième partie, des possibilités/perspectives ouvertes pour un engagement des laïcs beaucoup plus actif, plus corresponsable et plus créateur dans cette Église. En concluant, dans une troisième partie, l'auteur souligne des tâches les plus urgentes à effectuer dans tous les aspects de la vie et de l'activité ecclésiale comme condition nécessaire de réalisation des perspectives indiquées.